

Київський національний торговельно-економічний університет

Кафедра міжнародного публічного права

ВИПУСКНА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему:

**ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЕКСПОРТУ І ІМПОРТУ
СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ
СОЮЗИ**

Студента 2 курсу,
12м групи,
спеціальності 082
«Міжнародне право»,
спеціалізації
«Міжнародне право»

Козака Олега
Юрійовича

Науковий керівник
к.ю.н., доцент

Галай Вікторія
Олександрівна

Керівник освітньої
програми д.ю.н.,
доцент

Дешко Людмила
Миколаївна

Київ 2018

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ	3
ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПОЛІТИКИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ У ГАЛУЗІ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА.....	8
1.1. Особливості аграрного законодавства держав Європейського союзу	8
1.2. Безпека харчових продуктів як ключовий принцип розвитку ринку сільськогосподарства у Європейському Союзі	19
РОЗДІЛ 2. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЕКСПОРТУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ.....	33
2.1. Регламент ради ЄС, що встановлює спільні правила експорту як фундаментальний правовий акт у сфері регулювання експорту сільськогосподарської продукції.....	33
2.2. Заходи підтримки експорту в країнах Європейського Союзу.....	40
РОЗДІЛ 3. ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ІМПОРТУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ.....	48
3.1. Основні вимоги до сільськогосподарської продукції, призначеної для імпорту в ЄС	48
3.2. Інструменти впливу на імпорт сільськогосподарської продукції до ЄС	57
3.3. Особливості імпорту сільськогосподарської продукції з третіх країн в Європейський Союз	64
3.4. Європейський Союз та Україна: перспективи співпраці на ринку сільськогосподарської продукції після підписання Угоди про Асоціацію...	71
ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ.....	80
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	85

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

- БХП - безпека харчових продуктів
- ВВП - валовий внутрішній продукт
- ГАТТ- Генеральна угода з тарифів і торгівлі
- ГМО - генно-модифіковані організми
- ЕК - Європейська Комісія
- ЄП - Європейський парламент
- ЄС - Європейський Союз
- САП - спільна аграрна політика
- СОТ - Світова організація торгівлі
- EFSA - Європейське агентство з безпеки харчових продуктів
- FVO - Продовольча і ветеринарна інспекція Єврокомісії

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Міжнародні економічні відносини на сучасному етапі спрямовані на стабільне розширення економічних зв'язків. У першу чергу це виражається через збільшення зовнішньоторговельного обороту. Глобалізація економічних процесів, ріст виробничої спеціалізації держав ведуть до збільшення обсягу міжнародної торгівлі, що, у свою чергу, призводить до посилення її впливу на всю економічну структуру національної економіки. Зовнішньоторговельні зв'язки дають можливість збалансувати економічний і соціальний розвиток країни та являються діючим способом досягнення пропорційності і збалансованості економіки.

Ринок сільськогосподарської продукції займає особливе місце в структурі економіки кожної країни, є одним із показників ефективності функціонування аграрного сектора в цілому. До тепер залишаються нерозв'язаними завдання, пов'язані зі створенням таких умов реалізації сільськогосподарської продукції, які б забезпечили задоволення інтересів споживачів та продавців даного ринку.

В сучасних умовах зближення України та Європейського Союзу (далі – ЄС) все більшої актуальності набувають питання, пов'язані з вивченням можливостей товарообміну сільськогосподарською продукцією між Співтовариством та нашою державою. Співпраця з країнами ЄС вимагає роботи за правилами Європейського Союзу, технічного переоснащення виробництва, відповідність його європейським стандартам. Над цими викликами мають спільно працювати держава, в частині законодавства і регламентації, та бізнес, в сфері імплементації та реального переоснащення виробництва. Саме цим і пояснюється актуальність вивчення досвіду ЄС у сфері правового регулювання експорту та імпорту сільськогосподарської продукції.

Вагомий внесок у наукову розробку та вирішення теоретичних проблем правового регулювання експорту та імпорту сільськогосподарської продукції у Європейському Союзі здійснили такі іноземні науковці: А. Бирка, К. Беме, О. Вінська, Д. Дайнен, К. Дейвіс, С. Демьяненко, Д. Шпаар та ін. Серед вітчизняних авторів, які займались вивченням окремих аспектів аграрного законодавства Європейського Союзу, варто відзначити О.Г. Івченко, М.О. Кизиму, С.І. Кісель, І.В.Клименко, І.Ю. Матюшенка; Ю.М. Маханьова, О.М. Скидан.

Мета і завдання дослідження. Метою дослідження є визначення особливостей правового регулювання експорту та імпорту сільськогосподарської продукції в ЄС. Для досягнення поставленої мети потрібно розв'язати такі завдання:

- дослідити особливості аграрного законодавства держав Європейського Союзу;
- охарактеризувати особливості принципу безпеки харчових продуктів як головну засаду розвитку ринку сільського господарства у Європейському Союзі;
- дати характеристику Регламенту ради ЄС, що встановлює спільні правила експорту як фундаментального правового акту у сфері регулювання експорту сільськогосподарської продукції;
- сформулювати заходи підтримки експорту в країнах Європейського Союзу;
- проаналізувати основні вимоги до сільськогосподарської продукції, призначеної для імпорту в ЄС;
- дослідити інструменти впливу на імпорт сільськогосподарської продукції до ЄС;
- визначити особливості імпорту сільськогосподарської продукції з третіх країн в Європейський Союз;

- дослідити перспективи співпраці Європейського Союзу та України на ринку сільськогосподарської продукції після підписання Угоди про Асоціацію.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини у сфері експорту та імпорту сільськогосподарської продукції у ЄС.

Предметом дослідження є правове регулювання експорту та імпорту сільськогосподарської продукції у ЄС.

Методи дослідження. Для досягнення наукової об'єктивності результатів використано весь комплекс загальнонаукових і спеціальних методів дослідження, які знаходять широке застосування в сучасній науці міжнародного права: аналіз та синтез, індукція та дедукція, абстрагування, узагальнення, моделювання. Для реконструювання загальної картини аграрного законодавства ЄС було використано предметно-хронологічний та історичний методи; за допомогою формально-логічного методу узагальнено зібраний фактичний матеріал та зроблено висновки у другому та третьому розділах щодо особливостей правового регулювання експорту та імпорту сільськогосподарської продукції у ЄС; системно-функціональний і системно-структурний методи використовувалися при встановленні і простеженні структурних зв'язків при співпраці України та ЄС на ринку сільськогосподарської продукції, про що йдеться у четвертому розділі дослідження.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в наступному:

- здійснено комплексний аналіз правового регулювання експорту та імпорту сільськогосподарської продукції у Європейському Союзі;
- проведено теоретико-правовий аналіз нового формату перспектив співпраці ЄС та України на ринку сільськогосподарської продукції після підписання Угоди про Асоціацію.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що дане наукове дослідження закладає основу для детального аналізу правового

регулювання експорту та імпорту сільськогосподарської продукції у країнах ЄС та використання висновків і пропозицій у подальшому вдосконаленні українського аграрного законодавства.

Структура і обсяг дослідження. Структура роботи визначається її метою, завданнями, об'єктом і предметом. Дослідження складається з вступу, трьох розділів, які включають в себе вісім підрозділів, висновків та пропозицій, списку використаних джерел (90 найменувань). Загальний обсяг роботи становить 94 сторінки.

РОЗДІЛ 1

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПОЛІТИКИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ У ГАЛУЗІ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА

1.1. Особливості аграрного законодавства держав Європейського союзу

У сільському господарстві як і в інших галузях суспільного виробництва, відбувається постійний розвиток і на цій основі зростає ефективність сільськогосподарської праці, що дає змогу з меншою кількістю робочої сили виробляти більшу кількість сільськогосподарської продукції [27, с.158].

Історично аграрна політика ЄС створювалася у форматі регулювання системи цін та ринкового механізму сільськогосподарського виробництва щодо наявності доступних та якісних продуктів харчування з метою забезпечення продовольчої безпеки. При проведенні аграрної політики ЄС було визначено два основних її завдання: державне регулювання аграрного виробництва та ринку і проведення структурних реформ щодо укрупнення господарств з використанням програм стимулювання інтенсифікації аграрного виробництва. При цьому перше завдання допомагало виконувати стратегічну мету - забезпечити розвиток стабільного економічного середовища для функціонування сільського господарства держав ЄС. Водночас було здійснено розподіл завдань аграрної політики на спільну (ЄС) та національну (на рівні кожної держави окремо). Спільна аграрна політика (САП) була результатом бажання країн Європейського Союзу створити політичний та економічний союз. Вона містить у собі елементи регуляторної, цінової, бюджетно-податкової, зовнішньоторговельної, структурної політики [12, с. 552].

Можна зазначити, що САП (Common Agricultural Policy, CAP) – це інтегрована система заходів, завдяки яким забезпечується підтримка цін на аграрну продукцію та субсидується виробництво сільськогосподарських товарів [26, с. 128].

Основні цілі САП були сформовані ще у 1956 році в ст. 39 Римського договору про створення САП і залишаються незмінними і до сьогодні:

- підвищення продуктивності аграрного сектора шляхом сприяння технічному прогресу;
- забезпечення раціонального розвитку сільськогосподарського виробництва та оптимального використання факторів виробництва;
- забезпечення прийняттого рівня життя для зайнятих у сільському населенні, зокрема за допомогою збільшення їхніх доходів;
- стабілізація ринків сільськогосподарської продукції, захист виробників і споживачів від зовнішніх чинників;
- гарантування забезпечення населення країн-учасників ЄС якісним продовольством за рахунок власного виробництва сільськогосподарської продукції за доступними цінами [85].

Для досягнення вищезгаданих цілей було закріплено три основоположних принципи функціонування САП:

1) Надання переваг країнам – резидентам - перевага продукції, яка виготовлена в країнах-учасниках перед імпортованою продукцією. Таким чином, відбувається захист від дешевого імпорту та позбавляються ризиків агровиробники від коливань цін на світовому ринку. Реалізується даний принцип шляхом введення високих імпортних ставок.

2) Ринкова єдність - реалізується шляхом вільної торгівлі сільськогосподарськими товарами між країнами – учасниками договору, скасування кількісних обмежень, мит та податків, а також встановлення єдиних цін на аграрну продукцію. Відповідні органи ЄС здійснюють контроль за підтримкою рівня цін на сільськогосподарську продукцію.

Якщо ринкові ціни на товари знижуються і падають нижче мінімально допустимих (більше ніж на 10%), то такі товари гарантовано викупляються у товаровиробників, цим самим забезпечуючи підтримку рівня цін.

3) Фінансова солідарність - відповідальність усіх держав – членів за фінансові наслідки САП. САП має спільне фінансування, що забезпечується через Європейський фонд орієнтації та гарантії сільському господарству.

В результаті склалася негнучка дотаційна політика, яка створювала величезні надлишки харчових продуктів. Так у 1988р. САП витратила 68% бюджету ЄС за рахунок реалізації таких принципів, як встановлення мінімальної ціни на продукти сільського господарства, захист європейського сільськогосподарського ринку від імпорту за рахунок зборів, квот, стандартів якості.

На практиці відповідальність за здійснення єдиної спільної політики несуть ЄС (Рада і Комісія). Реалізація САП відбувається через низку інструментів, які Європейська Комісія групує у два «стовпи».

Перший «стовп» включає спільну організацію ринків (через такі заходи, як експортні субсидії, підтримку ринкових цін, зберігання продукції, митний тариф) та пряму підтримку фермерів (через єдиний платіж на ферму, єдиний платіж на площу земель, платежі, частково пов'язані з рівнем виробництва та додаткові платежі). ЄС гарантує підтримку у рамках САП усім фермерським домогосподарствам та агровиробникам, але за умов дотримання вимог: утримання земель у належному стані, підтримка екології та збереження довкілля. Другий «стовп» САП передбачає розвиток сільської місцевості (збереження сільських ландшафтів, підвищення якості життя в сільській місцевості та диверсифікації сільської економіки). Усе це в комплексі формує стратегічну мету САП - надання гарантій для агровиробників щодо закупівельних цін та підтримка стабільного рівня їхніх доходів [18].

Досліджуючи еволюцію САП, можна визначити, що у різні часові проміжки реформи були направлені на досягнення різних цілей. Таке реформування було спричинене наступними проблемами:

1) високі ціни підтримки стимулювали надмірне виробництво сільськогосподарської продукції;

2) м'ясо-молочні продукти постійно були у надлишку, оскільки ціни на них були набагато вищими від світових;

3) у зв'язку з інтенсивним субсидіюванням свого експорту, з'явилася велика кількість нарікань на нечесну конкуренцію з боку інших країн (США, група КАІРНС: Австралія, Канада, Бразилія, Чилі, Колумбія, Фіджі, Малайзія, Нова Зеландія, Парагвай, Філіппіни, Південна Африка, Таїланд, Уругвай).

У 1992 році Комісар із розвитку сільського господарства ЄС Рей Мак Шеррі започаткував реформу, яка складалася із чотирьох основних елементів:

- зниження цінової підтримки;
- запровадження прямих компенсаційних витрат;
- суворий контроль над виробництвом;
- захист навколишнього середовища.

Реформа була спрямована на обмеження виробництва сільського господарства (усунення проблеми перевиробництва) та перенесення на фермерів відповідальності за охорону навколишнього середовища. Так, були встановлені досить високі екологічні стандарти. Якщо фермери дотримувались їх, то їм надавали фінансову підтримку. Екологічні стандарти для фермерів передбачали:

- зменшення використання хімікатів та мінеральних добрив;
- підтримка сільських територій;
- перехід на екстенсивні методи виробництва в рослинництві та тваринництві;

- надавати землю для суспільного доступу та відпочинку;
- тривалий час не обробляти землю через екологічні причини.

Наприкінці 90-х рр. до ЄС мали приєднатися ще десять країн у зв'язку із розширенням союзу на схід, тому було створено «План дій - 2000».

Ключовими характеристиками цього плану були:

- подальше зменшення цінової політики щодо зернових культур, м'ясо-молочних продуктів;
- збереження квоти на молоко до 2008 року;
- стабілізація бюджету на 2000- 2006 рр.;
- збільшення фінансування заходів із розвитку сільських територій.

План дій 2000 більше уваги приділяв саме екологічним питанням та багатofункціональній ролі європейського фермерства. План дій також запровадив нове правило, відповідно до якого будь-який вид прямої підтримки доходів повинен задовольняти наступним критеріям:

- а) принцип модуляції дав змогу членам ЄС переміщати прямі виплати на одну ферму залежну від рівня зайнятості на фермі;
- б) заощадження від перехресної відповідальності та модуляції можна використати не тільки на агроекологічні заходи, а й на розвиток сільських територій.

Проте на практиці План дій 2000 був недостатньо дієвим: ціни на більшість продуктів продовжували бути вищими від рівня цін світового ринку, конкурентоспроможність аграріїв не підвищувалась. Тому, у 2003 році аграрний комісар ЄС Франц Фішлер запропонував ряд реформ, які були затверджені. Головними складовими реформи були: відокремлення прямих платежів від виробництва; підвищення вимог до господарства; затвердження бюджету на 2007-2013 рр.; підвищення фіскальної дисципліни та зниження цін підтримки [31, с. 43].

Фішлер також вимагав перехід від прямих платежів, які були запроваджені Мак Шеррі, які були відокремлені від виробництва. Тобто

кожен фермер отримує єдину пряму субсидію залежно від площі сільськогосподарських угідь, а не обсягів виробництва попереднього року.

Отримання фермером субсидії буде залежати від виконання умов охорони навколишнього середовища, безпеки захисту рослин та безпеки харчових продуктів. У разі невиконання перелічених вимог, виплати скорочуватимуться на суму можливої заданої шкоди від недотримання вимог.

2014-2020 рр. – це новий етап у розвитку САП. Основні відмінні риси у порівнянні з реформами попередніх років:

- відбувається активний перехід від підтримки виробництва окремих видів продукції до прямої підтримки сільськогосподарських товаровиробників. Такі зміни направлені на покращення екологічної безпеки за рахунок відмови від монокультур, що раніше стимулювалися субсидіями, а також створення конкурентного середовища;
- екологічно доцільне заліснення та консервація сільськогосподарських земель. Збереження сільських ландшафтів, флори та фауни, зелених насаджень;
- виділення цільових субсидій на депресивні зони. Надання фінансової підтримки районам, які мають від природи менш вигідні умови для розвитку;
- розширення програм підтримки сільського розвитку, диверсифікації доходів у сільській місцевості за рахунок кооперації, поліпшення якості аграрної продукції та її маркетингу [18].

З 2014 САП вказує на важливість екології, на важливість збереження первинних сільських ландшафтів, на важливість підвищення рівня життя людей, які проживають у сільській місцевості, не забуваючи при цьому про необхідність збереження конкурентоспроможності сільгосппродукції за рахунок інвестицій у освіту та інноваційну діяльність [37].

Важливе місце в процесі реалізації аграрної політики ЄС посідають питання забезпечення продовольчої безпеки, про що детальніше йтиметься у другому питанні цього розділу. 12 січня 2000 р. була схвалена «Біла книга про безпеку харчових продуктів» ЄС. У Європі «Біла книга» означає офіційне видання, у якому висвітлюються важливі події та процеси у певних галузях суспільного життя. Таким чином, Європейською комісією з питань безпеки харчових продуктів було визначено коло стратегічних заходів, необхідних для поліпшення стандартів безпеки харчових продуктів на декілька наступних років. Підставами для запровадження «Білої книги про безпеку харчових продуктів» стало те, що за останні десятиріччя спостерігався надзвичайний розвиток як методів виробництва і переробки харчових продуктів, так і контролю, необхідного для забезпечення додержання прийнятних стандартів безпеки. Зрозуміло, що в деяких сферах існуюче європейське законодавство повинне бути приведеним у відповідність до вимог сучасності. Було встановлено відповідний офіційний контроль за якістю харчових продуктів на національному і європейському рівнях.

Завданням «Білої книги» стали: прозорість політики ЄС у сфері безпеки харчових продуктів на усіх рівнях й сприяння зростанню довіри споживачів, визначення пропозицій, які перетворять продовольчу політику ЄС на випереджаючий, динамічний, логічно послідовний і всеохоплюючий інструмент для забезпечення високого рівня людського здоров'я і захисту споживачів від існуючих загроз продовольчій безпеці.

У «Білій книзі про безпеку харчових продуктів» деталізовано основні принципи продовольчої безпеки держав ЄС. Провідним принципом «Білої книги» в цілому є те, що політика безпеки продуктів харчування має базуватися на всеохоплюючому, інтегрованому підході. Це стосується продовольчого ланцюга в системі «від лану до столу» на усіх етапах від заготівлі кормів і закінчуючи реалізацією готової до споживання продукції.

Також усі учасники продовольчого ланцюга (виробники кормів, фермери й виробники продуктів харчування) повинні бути чітко визначені: виробники кормів, фермери й оператори продуктів харчування несуть першочергову відповідальність за безпеку продовольства; компетентні органи проводять моніторинг й несуть відповідальність через організацію спостережень і функціонування систем контролю. Споживачі також мають визнати, що вони відповідальні за належне зберігання, обробку й приготування їжі. Таким чином, продовольча політика «від лану до столу», яка охоплює усі ланки продовольчого ланцюга, включаючи виробництво кормів, вирощування сировини, переробку, зберігання, транспортування й роздрібну торгівлю, повинна втілюватися систематично й послідовно [86].

Фундаментальними актами законодавства ЄС у сфері сільського господарства є:

- 1) Регламент Європейського Парламенту та Ради ЄС № 1257/1999 «Про підтримку розвитку сільських районів з боку Європейського гарантійного фонду розвитку сільського господарства» від 17 травня 1999 р.;
- 2) Регламент Європейського Парламенту та Ради ЄС № 178/2002 «Про встановлення загальних принципів та вимог законодавства щодо харчових продуктів, створення Європейського органу з безпеки харчових продуктів та встановлення процедур у галузі безпеки харчових продуктів» від 28 січня 2002 р.;
- 3) Регламент Європейського Парламенту та Ради ЄС № 1831/2003 «Питання кормових добавок для використання в годівлі тварин» від 22 вересня 2003 р.;
- 4) Регламент Європейського Парламенту та Ради ЄС № 1782/2003 «Про встановлення єдиних правил для програм прямої підтримки в рамках спільної сільськогосподарської політики, програми підтримки фермерів і внесення змін в регламенти (ЄС) № 2019/93,

(ЄС) № 1452/2001, (ЄС) № 1453/2001, (ЄС) № 1454/2001» від 29 вересня 2003 р.;

- 5) Регламент Європейського Парламенту та Ради ЄС № 852/2004 «Щодо гігієни харчових продуктів» від 29 квітня 2004 р.;
- 6) Регламент Європейського Парламенту та Ради ЄС № 853/2004 «Про встановлення спеціальних санітарних норм для харчових продуктів тваринного походження» від 29 квітня 2004 р.;
- 7) Регламент Європейського Парламенту та Ради ЄС № 882/2004 «Про офіційний контроль за підтвердженням відповідності законодавчих норм щодо кормових та харчових продуктів, ветеринарних норм та правил догляду за тваринами» від 29 квітня 2004 р.;
- 8) Регламент Європейського Парламенту та Ради ЄС № 854/2004 «Про встановлення спеціальних правил організації офіційного контролю щодо продуктів тваринного походження, призначених для споживання людиною» від 29 травня 2004 р.
- 9) Регламент Європейського Парламенту та Ради ЄС № 1290/2005 року «Про фінансування спільної аграрної політики» від 21 червня 2005 р.; Регламент Європейського Парламенту та Ради ЄС № 1698/2005 «Щодо підтримки розвитку села з боку Європейського Сільськогосподарського Фонду Розвитку Села» від 20 вересня 2005 р.;
- 10) Регламент Європейського Парламенту та Ради ЄС № 2073/2005 «Про мікробіологічні критерії для харчових продуктів» від 15 листопада 2005 р.;
- 11) Регламент Європейського Парламенту та Ради ЄС № 1198/2006 «Про Європейський фонд рибного господарства» від 27 липня 2006 р.;
- 12) Регламент Європейського Парламенту та Ради ЄС № 1974/2006 «Про визначення правил застосування Регламенту Європейського

Парламенту та Ради ЄС № 1698/2005 «Щодо підтримки розвитку села з боку Європейського Сільськогосподарського Фонду Розвитку Села» від 15 грудня 2006 р.;

- 13) Директива Ради ЄС № 89/397 «Про офіційний контроль за якістю продуктів» від 14 червня 1989 р.;
- 14) Директива Ради ЄС № 90/496 «Про маркування харчової цінності продуктів харчування» від 24 вересня 1990 р.;
- 15) Директива Ради ЄС № 91/492 «Про санітарно-гігієнічні вимоги виробництва та продажу на ринку живих моллюсків» від 15 липня 1991 р.;
- 16) Директива Ради ЄС № 91/493 «Про санітарно-гігієнічні вимоги до виробництва та продажу на ринку риби та рибних продуктів» від 22 липня 1991 р.;
- 17) Директива Ради ЄС № 92/46 «Про встановлення вимог виробництва та розміщення на ринку сирого молока, молока, підданого термічній обробці та молокопродуктів» від 16 червня 1992 р.;
- 18) Директива Ради ЄС № 93/43 «Про гігієну харчових продуктів» від 14 липня 1993 р.; Директива Ради ЄС № 94/36 «Про барвники, призначені для застосування у їжі» від 30 червня 1994 р.;
- 19) Директива Ради ЄС № 94/65 «Про вимоги до виробництва та продажу рубленого м'яса та м'ясних напівфабрикатів» від 14 грудня 1994 р.;
- 20) Директива Ради ЄС № 94/62 «Про упаковку та відходи пакування» від 20 грудня 1994 р.;
- 21) Директива Ради ЄС № 77/96 «Про постачання дитячих зернових продуктів харчування як продовольчої допомоги» від 19 січня 1996 р.;

- 22) Директива Ради ЄС № 98/83 «Щодо якості води, призначеної для споживання людиною» від 3 листопада 1998 р.;
- 23) Директива Ради ЄС № 2000/13 «Про наближення законів держав-членів стосовно маркування, презентації та реклами харчових продуктів» від 20 березня 2000 р.;
- 24) Директива Ради ЄС № 2000/29 «Щодо запобіжних заходів від проникнення на територію ЄС організмів, які можуть завдати шкоди рослинам або рослинним продуктам та їх розповсюдження на території Співтовариства» від 8 травня 2000 р.;
- 25) Директива Комісії №2001/95/ЄС «Про загальну безпеку продукції» від 3 грудня 2001 р.;
- 26) Директива Ради ЄС № 2001/111 «Про певні види цукру, призначені для споживання людиною» від 20 грудня 2001 р.;
- 27) Директива Ради ЄС № 2001/112 «Про фруктові соки та деякі подібні продукти, призначені для споживання людиною» від 20 грудня 2001 р.;
- 28) Директива Ради ЄС № 2002/99 «Про встановлення ветеринарних норм виробництва, обробки, розповсюдження та імпорту продуктів тваринного походження, призначених для споживання людиною» від 16 грудня 2002 р. [12, с. 554].

Розвиток аграрного виробництва у державах ЄС неможливий без здійснення фермерам субсидій. Аграрний сектор ЄС споживає 40% усього бюджету, при цьому у сільському господарстві задіяно лише 5,7% населення і виробляється приблизно 2% ВВП. Започаткування системи субсидування історично було пов'язане з потребою забезпечити, з одного боку, максимальну доступність продуктів харчування для населення європейських країн, а з другого - високий рівень життя фермерів.

Як свідчить досвід спільної аграрної політики країн ЄС та багатьох держав-членів СОТ, сільське господарство не може існувати без

цілеспрямованої державної підтримки (субсидування). Країни, що приєднуються до СОТ, відповідно до Угоди СОТ про сільське господарство, беруть на себе певні зобов'язання щодо державної підтримки сільського господарства; доступу на ринок сільськогосподарських і продовольчих товарів; санітарних і фітосанітарних заходів, експортної конкуренції в сільськогосподарській і продовольчій торгівлі.

Отже, можна зробити висновок, що аграрна політика ЄС базується на розподілі завдань на рівні ЄС та національному рівні. Спільна аграрна політика є системою заходів, завдяки яким забезпечується підтримка цін на аграрну продукцію та субсидується виробництво сільськогосподарських товарів. САП функціонує на основі принципів надання переваг країнам – резидентам, ринкової єдності та фінансової солідарності. В рамках САП діють відповідні законодавчі акти - Регламенти Європейського Парламенту та Ради ЄС, Директиви Ради ЄС. Особливостями законодавства ЄС у галузі сільського господарства є акцент на захисті навколишнього природного середовища, суворому контролі над виробництвом та якістю продукції, підтримці сільської території.

1.2. Безпека харчових продуктів як ключовий принцип розвитку ринку сільського господарства у Європейському Союзі

Безпечність кормів і харчових продуктів — це один із головних пріоритетів політики ЄС [83], який відзначається у різних сферах діяльності Спільноти: узгодженій сільськогосподарській політиці, зокрема в тій її частині, що стосується розвитку села; охорони громадського здоров'я й довкілля; захисту споживачів і внутрішнього ринку.

Стратегічними цілями європейської політики безпеки харчових продуктів (далі – БХП) є:

- безпечність усіх видів харчових продуктів, захист тварин, охорона їх здоров'я та безпечність їхнього харчування, захист і охорона здоров'я рослин;
- простежуваність переміщення харчових продуктів «від лану до столу», враховуючи подолання внутрішніх кордонів ЄС;
- гармонізація сучасних стандартів у сфері харчових продуктів, вироблених в ЄС, а також у сфері імпортованих харчових продуктів [83].

В ЄС існує практика: розроблення нового законопроекту здійснювати на підставі так званої «білої книги», про яку згадувалось у нашому дослідженні раніше. Зазвичай «білі книги» [86] містять практичні рекомендації щодо діяльності Спільноти у певній галузі економіки, розроблені офіційними службами та експертами відповідного фаху. На сьогодні опубліковано такі «білі книги»: про завершення формування спільного ринку; про зростання, конкурентоспроможність і зайнятість; про зближення законодавства асоційованих держав Центральної та Східної Європи у сферах, що стосуються спільного ринку тощо. Якщо Рада ЄС підтримує певну «білу книгу», то вона стає програмою дій ЄС у відповідній галузі економіки.

Дуже часто «білій книзі» передують так звані «зелена книга» (Green Paper). Остання є документом Європейської Комісії (ЄК) [84], ціллю якої є ініціювання громадського обговорювання та започаткування процесу консультацій на європейському рівні з певної тематики, зокрема в частині соціальної політики, єдиної валюти, телекомунікації тощо. Публічні дебати щодо БХП, ініційовані «зеленою книгою» (1997 рік), спричинили появу в січні 2000 року «Білої книги про безпечність харчових продуктів» (White Paper on Food Safety). Ця книга складається з дев'яти розділів, містить резюме та доповнення. Вона стала початковим етапом створення нової правової основи щодо належного контролювання виробництва харчових продуктів, кормів для тварин та контролювання їхньої безпечності,

важливим кроком до створення уніфікованої (зокрема прозорої) системи БХП.

У цій книзі ЄК повідомила стосовно розроблення правових рамок, які охоплюватимуть весь харчовий ланцюг — «від лану до столу» — відповідно до глобального, інтегрованого підходу. Тобто, БХП — це захист і здоров'я тварин, їхнє харчування, ветеринарний контроль, піклування про здоров'я рослин, дотримування санітарних норм у частині оброблення та підготовлення харчових продуктів. У ній також зроблено акцент на потребу діалогу зі споживачами, до яких доцільно прислухатися, навчати та інформувати їх. Книга містить потребу прозорості європейської політики в частині безпечності харчових продуктів на всіх рівнях, що має істотно сприяти зростанню довіри споживачів до виробників.

Причинами написання цієї книги були кризи минулих років у харчовій промисловості, пов'язані зі спалахами ящура, розповсюдженням трансмісивної губкоподібної енцефалопатії великої рогатої худоби й наявністю діоксинів у кормах і харчових продуктах. Хоча спалах епідемії у Великій Британії у 90-х не був найбільшим за кількістю загиблих і не викликав масштабної продовольчої кризи, все-таки це спричинило розлом у нормативно-правовому ландшафті Співтовариства. Коли дані про хворобу стали відомі широкій аудиторії, влада була змушена вживати негайних заходів. Європейський союз наклав заборону на експорт яловичини з Британії. У відповідь уряд Сполученого Королівства відмовився співпрацювати з європейськими інститутами та продовжував заперечувати масштаб поширення ГЕВРХ. Було створено тимчасовий комітет на чолі з Мануелем Медіна Ортегою, головним завданням якого було розібратися в діях, що призвели до поширення інфекції, як національних, так і всесоюзних органів, які не вжили необхідних заходів, аби попередити/зупинити її. Свої висновки комітет надав у вигляді доповіді наприкінці 1997 року, в якій був жорстко розкритикований уряд

Великобританії, а також Європейська комісія. Комісія була звинувачена у тому, що поставила вище безпеки та здоров'я споживачів інтереси внутрішнього ринку ЄС, а також у недостатній прозорості своїх дій та упередженості науки. Критичні висновки у бік Комісії, які втілились у вотум недовіри Парламенту до Комісії, стали поштовхом для подальшого вдосконалення харчового законодавства ЄС, у тому числі і безпеки харчових продуктів.

Вже у травні 1997 року, через кілька місяців після доповіді Мануеля Ортеги, Комісія опублікувала Зелену книгу про загальні принципи харчового законодавства ЄС. У цій книзі були виокремлені загальні риси всесоюдної правової системи, що регулюватиме харчовий сектор. Захист прав споживачів було виокремлено як головний пріоритет у функціонуванні даної системи. У 1997 році у рамках Генеральної дирекції з питань здоров'я було створено Управління харчової безпеки з місцезнаходженням у Дубліні. Через два роки три професори опублікували доповідь на ім'я комісара Генеральної дирекції з питань здоров'я, яка містила заклик до реорганізації системи регулювання харчової безпеки, а саме: започаткування нової системи оцінки ризиків, яка повинна ґрунтуватися на принципах високого професіоналізму, прозорості, незалежності; створення самостійного агентства з питань їжі та охорони здоров'я; розширення співробітництва між державами-членами у сфері харчового законодавства [87]. 12 січня 2000 року Комісія опублікувала «Білу книгу щодо безпеки харчових продуктів». Ці кризи призвели до появи зовсім нового підходу до управління ризиками в частині БХП.

Успіх заходів, запропонованих у цій книзі, та їх впровадження залежить від рівня відповідальності країн-членів ЄС. Вона також закликає всіх операторів ринку харчових продуктів (виробників, продавців і/або постачальників, які виробляють, транспортують, зберігають та реалізують харчові продукти) до щоденного дотримання вимог БХП.

У книзі запропоновано як загальний принцип обов'язкове офіційне контролювання всіх частин ланцюга вироблення та споживання харчових продуктів. Відповідальність за вироблення й контролювання БХП несуть оператори ринку харчових продуктів, національні органи влади та ЄК. Оператори ринку харчових продуктів відповідають за дотримання законоположень і за мінімізацію ризиків за власною ініціативою, а національні органи виконавчої влади — за забезпечування того, щоб ці оператори ринку дотримувалися вимог сучасних стандартів у сфері БХП.

Національні органи виконавчої влади зобов'язані впроваджувати системи контролю виконання правил ЄК і забезпечувати їх дотримання. Для підвищення ефективності цих систем контролю ЄК впроваджують програми аудиторських перевірок та інспекцій. У процесі таких перевірянь проводять оцінювання результативності роботи національних органів влади, їхньої здатності впроваджувати ефективні системи контролю й забезпечувати їхнє функціонування. Результати перевірок закінчують обстеженням окремих підприємств щодо установлення відповідності роботи підприємства вимогам сучасних стандартів.

У січні 2002 року ухвалено Регламент (ЄС) № 178/2002 [88] (далі — Регламент), яким закладено основи нового законодавства щодо БХП. У ньому зазначено основні принципи європейської політики:

- нерозривність усіх частин кормового та харчового ланцюга;
- аналізування ризиків як наріжного каменя політики БХП;
- відповідальність операторів ринку харчових продуктів за виконання своїх обов'язків;
- контролювання продукту на кожній стадії кормового та харчового ланцюга;
- право громадян на отримання точної й достовірної інформації.

Регламент ЄС 178/2002 складається з трьох частин. У першій частині викладаються загальні принципи і вимоги, які лежать в основі прийняття

рішень з питань безпеки харчових продуктів і кормів, що охоплюють усі етапи виробництва та розподілу продуктів харчування та кормів. У другій частині передбачається створення Європейського органу з безпеки харчових продуктів, а в останній – прописуються процедури, пов'язані з питаннями забезпечення продовольчої безпеки. Даний регламент часто згадується в англійській правовій літературі як «загальний продовольчий закон». Німецькі науковці вживають поняття «Basisverordnung» (основоположна постанова) – це, можливо, більш точна фраза, враховуючи, що постанова є фактично основою, на якій європейські і національні закони про їжу були заново побудовані.

Основною метою Регламенту 178/2002 виступає забезпечення високого рівня захисту здоров'я та інтересів споживачів щодо продуктів харчування шляхом затвердження загальних принципів системи продовольчого контролю, створення Європейського органу з безпеки харчових продуктів та регламентування процедури реагування у разі надзвичайних ситуацій (RASFF).

Цим самим Регламентом засновано Європейське агентство з БХП (European Food Safety Authority, EFSA), яке повністю відповідає визначенню положення про агентства ЄС (European Union agencies).

Агентства — це установи ЄС, які створюють відповідно до актів горизонтального законодавства для виконання специфічних технічних, наукових або адміністративних завдань. Вони керуються європейським публічним правом, а також відрізняються від інституцій Спільноти (Рада ЄС, Європейський Парламент тощо) та мають власний юридичний статус.

Перші агентства заснували у 1970-х роках. Більшість із них розпочали роботу в 1994—1995 роках після того, як Рада ЄС у Брюсселі (жовтень 1993 року) нарешті вирішила (внаслідок тривалих суперечок), у яких країнах розмістять штаб-квартири семи з 17 таких установ ЄС. Решта,

зокрема і EFSA (як зазначалось вище), повністю відповідають положенню про агентства ЄС. Називають їх по-різному: центр, бюро, фундація тощо.

Залежно від повноважень і партнерів або клієнтів 17 європейських агентств за видом діяльності розподілено на такі чотири групи:

- агентства, що сприяють функціонуванню внутрішнього ринку (вісім агентств, зокрема EFSA);
- моніторингові центри (три агентства);
- агентства, що підтримують соціальний діалог на європейському рівні (три агентства);
- агентства, що реалізують у своїх галузях програми й завдання від імені ЄС (три агентства).

EFSA створено у січні 2002 року після серії продовольчих криз, які мали місце наприкінці 1990 року, як частину комплексної програми поліпшення БХП, гарантування високого рівня захисту прав споживачів, а також впевненості у харчовому забезпеченні країн-членів ЄС. Воно є окремою юридичною особою, незалежною від інститутів Спільноти, тимчасово розміщено в м. Брюссель (Бельгія). Основні його завдання:

- збирання та аналізування даних стосовно будь-яких наявних чи потенційних ризиків щодо БХП;
- підтримування постійного діалогу з громадськістю;
- надання об'єктивних і незалежних науково-обґрунтованих рекомендацій, сформованих на найновішій науковій інформації та знаннях [89].

EFSA виступає консультативною платформою для співпраці національних органів із дотримання харчової безпеки і сприяє реалізації всеосяжної мети ЄС, яка полягає у досягненні «високого рівня суспільної охорони здоров'я одночасно з підвищенням конкурентоспроможності у галузі харчової та кормової промисловості Союзу і сприянні у створенні нових робочих місць» [88].

Сфера діяльності EFSA охоплює БХП, громадське здоров'я, безпечність харчування, здоров'я й захист тварин, а також здоров'я й захист рослин. Під час виконання своєї роботи це агентство також розглядає можливий вплив кормового та харчового ланцюга на біорізноманіття рослинного й тваринного середовища проживання. Воно також оцінює екологічні ризики генетично модифікованих сільськогосподарських культур, пестицидів, кормових добавок і шкідників рослин.

З метою забезпечення вище зазначених цілей, EFSA виконує наступні функції:

- Консультативну – надання інститутам Союзу і державам-членам наукових висновків у випадках, передбачених законодавством Союзу, а також з будь-якого питання, що належить до сфери повноважень Органу.

- Регуляторну – сприяння розвитку законодавства ЄС через розробку технічних стандартів і рекомендацій та інструктаж держав-членів щодо впровадження єдиних методів оцінки ризиків в сферах, що належать до його компетенції.

- Науково-технічну – забезпечення Комісії науково-технічною підтримкою у сферах, що належать до його місії і - за запитом останньої – допомога у інтерпретації та аналізі висновків щодо оцінки ризиків.

- Пошукова функція – збір, накопичення та аналіз науково-технічних даних у сферах, що належать до його місії.

- Координаційну – співпраця як з національними установами держав-членів, які мають аналогічну мету, так і іншими органами, агенціями ЄС, діяльність яких може стосуватися безпеки продуктів харчування; по-друге, налагодження роботи з іншими організаціями, як регіонального, так і міжнародного характеру, у спектр діяльності яких входить продовольча безпека з метою оперативного виявлення потенційних розбіжностей між науковими висновками Органу та рекомендаціями від відповідних установ та організацій.

- Інформаційну – надання повідомлень Комісії стосовно стану харчової безпеки у рамках системи швидкого оповіщення з метою подальшого управління ризиками.

Для ефективною реалізації усіх вище зазначених функцій, структура EFSA включає: Адміністративну раду, Консультативний форум, Науковий комітет, експертні групи та Виконавчого директора.

Адміністративна рада складається з 14 експертів, які призначаються Радою ЄС після консультацій з Європейським Парламентом зі списку, сформованого Комісією, у якому число кандидатів повинно значно перевищувати число членів, які підлягають призначенню. Склад Адміністративної Ради обов'язково має включати одного представника Комісії.

Обов'язковими умовами відбору кандидатів є незалежність експертів від національних структур держав-членів та наявність відповідного досвіду роботи у представницьких організаціях споживачів чи органах, які представляли інтереси інших учасників харчового ланцюга. Термін повноважень членів Адміністративної ради становить чотири роки з можливістю переобрання ще на чотири роки.

Основними функціями Адміністративної ради є прийняття внутрішнього регламенту Органу, контроль за виконанням усіх програмних завдань, а також фінансових витрат, які Рада узгоджує з Комісією [1, Art.25].

Консультативний форум слугує платформою для обміну інформацією про потенційні ризики та виконує функцію об'єднання накопичених знань.

Він забезпечує тісне співробітництво між Органом і компетентними інстанціями держав-членів, з метою уникнення будь-якого дублювання наукових досліджень Органу з програмами держав-членів. Виконавчий директор очолює Консультативний форум, який складається з представників національних установ держав-членів, які виконують завдання, аналогічні

завданням Органу, а також запрошених спеціалістів-наглядачів від Ісландії, Норвегії, Швеції, Туреччини. Від кожної держави-члена призначається по одному представнику. Форум регулярно збирається на засідання за ініціативою голови або на вимогу не менш як однієї третини своїх членів, як мінімум, чотири рази на рік. Від кожної держави-члена призначається по одному представнику.

У межах EFSA діє Науковий комітет та експертні групи. Науковий комітет несе відповідальність за загальну координацію, необхідну для узгодженості процесу підготовки наукових висновків, що стосуються встановлення процедур роботи та гармонізації методів роботи. Він готує наукові висновки з питань, які відносяться або до компетенції декількох експертних груп, або ж з питань, що не входять до компетенції жодної з них. У міру необхідності і, зокрема, у разі, якщо питання не відноситься до компетенції жодної з експертних груп, він створює спеціальні робочі групи. У такому випадку для підготовки наукових висновків він спирається на експертизу даних робочих груп. Науковий комітет складається з голів експертних груп і шести незалежних наукових експертів, які не входять до складу жодної з експертних груп. На даний момент функціонують наступні експертні такі групи:

- 1) Група щодо харчових добавок, ароматизаторів, допоміжних технологічних елементів і матеріалів, які контактують з продуктами харчування;
- 2) Група щодо добавок і продуктів або речовин, які використовуються у кормах;
- 3) Група з питань здоров'я рослин, фітофармацевтичних продуктів та їх відходів;
- 4) Група з генетично модифікованих організмів;
- 5) Група з дієтичних продуктів, харчуванню та алергічних реакцій;
- 6) Група щодо біологічним ризиків;

- 7) Група щодо забруднюючих домішок у харчовому ланцюгу;
- 8) Група щодо здоров'я та добробуту тварин.

Очолює EFSA Виконавчий директор, який призначається Адміністративною радою на п'ятирічний термін, зі списку кандидатів, запропонованих Комісією за підсумками відкритого конкурсу, який проводиться після опублікування в Офіційному журналі ЄС. До призначення, обраний Адміністративною радою кандидат запрошується до Європейського парламенту, де він виступає із доповіддю і відповідає на питання з боку його членів. Виконавчий директор може бути звільнений з посади за рішенням більшості членів Адміністративної ради. На Виконавчого директора, який виступає законним представником Органу, покладені наступні обов'язки:

- а) поточне управління Органом;
- б) розробка пропозицій щодо програм роботи Органу в консультації з Комісією;
- в) реалізація програм роботи і рішень, прийнятих Адміністративною радою;
- г) застосування заходів з метою забезпечити надання належної наукової, технічної та адміністративної підтримки Науковому комітету і науковим групам;
- г) застосування необхідних заходів для того, щоб Орган здійснював свою місію відповідно до умов, які забезпечують відповідність Органу потребам його користувачів, особливо, з точки зору адекватності надаваних послуг і термінів;
- д) розробка проекту оцінки доходів і витрат, а також виконання бюджету Органу;
- е) усі питання, що стосуються персоналу;
- е) співпраця з Європейським парламентом.

Досвід, накопичений EFSA, представники якого систематично відвідують країни-члени ЄС, свідчить, що існують різні варіанти впровадження й забезпечування реалізації законодавчих норм Спільноти. За таких обставин споживачі не можуть бути впевнені, що їм буде забезпечено однаковий рівень захисту на всій території ЄС, а це ускладнює оцінювання ефективності національних заходів.

EFSA як оцінювач ризиків формулює наукові рекомендації для прийняття ефективних і своєчасних рішень щодо управління ризиками ЄК, Європейським Парламентом та країнами-членами ЄС. Тому незалежні наукові рекомендації EFSA лежать в основі європейської системи безпечності харчових продуктів. Завдяки цій системі європейські споживачі є одними з найбільш захищених й краще поінформованих у світі відносно ризиків у кормовому та харчовому ланцюгах.

Законодавство ЄС розробило фундаментальні принципи і стандарти безпеки харчових продуктів, які кожний член союзу самостійно інтегрує у своє національне законодавче поле. Європейський орган з безпеки харчових продуктів хоч і має важелі впливу на держави-члени, але не встановлює спільне обов'язкове продовольче регулювання на рівні всього Союзу – відповідно п. 8 ст. 22 даного Регламенту 178/2002 він слугує лише відправною точкою для співпраці компетентних органів держав з метою забезпечити ефективну узгодженість між функціями з оцінки ризиків, управління ризиками та інформування про ризики, а також надає висновки, які слугують науковою основою, що підлягають врахуванню під час розробки та прийняття заходів Співтовариства у сферах, що належать до його місії.

Загальний продовольчий закон Співтовариства ґрунтується на принципі, згідно з яким підприємці у сфері продуктів харчування та кормів несуть відповідальність на всіх етапах виробництва, обробки і доставки за забезпечення того, щоб продукти і виробничі процеси на фермах/заводах, які

перебувають під їхнім контролем, відповідали вимогам Регламенту, що належать до роду їхньої діяльності. Даний принцип покладання основної відповідальності на виробників здатний працювати адекватно тільки за наявності ефективного та дієвого контролю. Тому вся відповідна інформація про управління виробничим процесом, яка має вкрай важливе значення для виробництва безпечних продуктів, повинна бути повністю доступною для цілей контролю.

Країни-члени ЄС забезпечують реалізацію Регламенту ЄС 178/2002, проводячи моніторинг і перевірку виконання відповідних вимог з боку підприємців на всіх етапах виробництва, обробки і доставки. Для цієї мети був організований офіційний контроль. Через різні історичні реалії і державницькі традиції організація офіційного контролю на території Європейського союзу значною мірою різниться від країни до країни. Відмінності варіюються від повністю централізованої системи (Нідерланди, Данія, Бельгія) до децентралізованих систем, у рамках яких компетентні органи працюють на основі регіональних (Іспанія, Німеччина) або місцевих систем продовольчого контролю (Сполучене Королівство, Ірландія) [16].

У рамках подальшої розробки прозорості харчового ланцюга будуть і далі вдосконалюватись системи контролю процесів, тоді як перевірки готової продукції поступово втратять своє важливе значення. Це довготривалий процес, адже багато хто виступає проти централізації, апелюючи як до браку фінансових ресурсів, так і до культурної ідентифікації, яка забезпечується в тому числі і продуктами харчування та способами їх виготовлення. Але стандарти і принципи функціонування системи харчової безпеки, які вже діють на теренах Союзу, втілюючи собою централізацію де-факто, заклали незворотний процес, результатом якого стане юридичне закріплення централізації у сфері продовольчої безпеки. Це дасть змогу підвищити рівень довіри споживачів, спростити ведення бізнесу, швидше попереджати харчові захворювання.

Отже, можна зробити висновок, що безпеку кормів і харчових продуктів є одним із головних пріоритетів політики ЄС, який проявляється у узгодженій сільськогосподарській політиці, зокрема в тій її частині, що стосується розвитку села; охороні громадського здоров'я й довкілля; захисту споживачів і внутрішнього ринку.

Основи чинного законодавства ЄС у сфері безпеки кормів і харчових продуктів закладено у Регламенті (ЄС) № 178/2002, основною метою якого є забезпечення високого рівня захисту здоров'я та інтересів споживачів щодо продуктів харчування шляхом затвердження загальних принципів системи продовольчого контролю, створення Європейського органу з безпеки харчових продуктів та регламентування процедури реагування у разі надзвичайних ситуацій (RASFF). Цим самим Регламентом засновано Європейське агентство з БХП (European Food Safety Authority, EFSA), яке повністю відповідає визначенню положення про агентства ЄС (European Union agencies). EFSA виступає консультативною платформою для співпраці національних органів із дотримання харчової безпеки і сприяє реалізації всеосяжної мети ЄС, яка полягає у досягненні високого рівня суспільної охорони здоров'я одночасно з підвищенням конкурентоспроможності у галузі харчової та кормової промисловості Союзу і сприянні у створенні нових робочих місць.

Країни-члени ЄС забезпечують реалізацію Регламенту ЄС 178/2002, проводячи моніторинг і перевірку виконання відповідних вимог з боку підприємців на всіх етапах виробництва, обробки і доставки.

РОЗДІЛ 2

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЕКСПОРТУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ

2.1. Регламент ради ЄС, що встановлює спільні правила експорту як фундаментальний правовий акт у сфері регулювання експорту сільськогосподарської продукції

Загальні правила експортування сільськогосподарської продукції з ЄС регулюються Регламентом 2603/69 від 20 грудня 1969 року. Цей Регламент проголошує принцип свободи експорту та визначає процедури, які встановлюють порядок та випадки застосування нагляду та захисних заходів щодо експорту.

Базисним принципом регулювання експорту з ЄС є принцип свободи експорту та відмови від кількісних обмежень, за винятком лише тих обмежень, що прямо передбачені установчими договорами. Принцип вільного експорту з ЄС тлумачиться як відсутність будь-яких кількісних обмежень для експорту. Цей принцип може бути обмежений лише на основі суспільної моралі та етики, публічної політики, громадської безпеки, захисту життя та здоров'я людей, охорони тварин та рослин, охорони національних культурних, історичних та археологічних цінностей, захисту промислової та комерційної власності. Не дивлячись на виключну компетенцію ЄС в питаннях встановлення правил щодо експорту товарів, Регламентом підтверджено компетенцію Держав-членів на введення обмежень на експорт за наявності вказаних в Регламенті підстав [38].

Відмітимо, що, по-перше, дія Регламенту спрямована на експорт до всіх третіх країн, а по-друге, Регламент регулює загальні питання експорту всієї продукції, що є в межах правового регулювання ЄС. Однак, оскільки сільськогосподарська продукція відноситься до вразливих товарів, то відносно неї він містить лише додаткові правила, що встановлюють загальну

організацію сільськогосподарських ринків та спеціальні правила щодо обробленої сільськогосподарської продукції. Регулювання торгівлі сільськогосподарською продукцією, яка відноситься до загального ринку, а також заходи відносно обробленої сільськогосподарської продукції, встановлюються статтею 308 Договору про заснування ЄС (колишня ст.235). Таким чином, сільськогосподарська продукція виключена із загальної експортної торгівельної політики ЄС, а є окремим самостійним напрямком політики ЄС.

Регламентом встановлено порядок проведення консультаційних та інформаційних процедур, що є необхідними при здійсненні експорту товарів, правила щодо застосування захисних заходів Співтовариства. Регламент встановлює загальну спільну процедуру отримання інформації та консультацій з приводу застосування захисних заходів. Якщо у разі нестандартних або непередбачуваних обставин на ринку Держава-член вважає, що необхідно застосувати певні захисні заходи, то вона повинна проінформувати Комісію, яка в подальшому, якщо вирішить, що ці заходи є необхідними, буде рекомендувати їхнє вжиття іншим Державам-членам. Консультацію можна отримати в будь-який час в консультативному комітеті, що складається з представників кожної Держави-члена, які проводять засідання під головуванням представника Комісії. Ці консультації пов'язані з експортними умовами для загальних та окремих видів товарів, а також із визначенням заходів, які можуть застосуватися в певних випадках. Зазвичай робота комітету ініціюється Державами-членами з метою отримання консультації щодо необхідності захисних експортних заходів.

Регламент встановлює можливість контролю над експортом окремих видів товарів шляхом захисних або спостережних заходів. Разом із тим, застосовувати такі заходи заборонено, якщо в торгових угодах між ЄС та країнами-імпортерами визначені інші експортні обмеження, такі як квоти, експортні ліцензії, експортні дозволи, тощо. Захисні заходи полягають в

обмеженні експорту до певних визначених країн (наприклад, експорт товару до країн з неринковою економікою) або ж експорту з певних регіонів Співтовариства. Питання щодо застосування захисних заходів приймаються кваліфікованою більшістю від загального складу Комісії. Комісія також може застосувати такі заходи у разі, коли необхідні безпосередні дії, за власною ініціативою [49, с. 77].

Комісія, діючи відповідно до пропозиції держави-члена щодо застосування відповідних захисних заходів або за своєю власною ініціативою, може накладати заходи щодо обмеження експорту цієї продукції у вигляді отримання певних дозволів, однак при цьому подальші заходи щодо експорту має вирішити Рада. Рада та держави-члени мають бути негайно повідомлені про застосування таких заходів та в цей же час без зволікань повинні виконувати відповідні дії. Також держава-член може як тимчасовий захисний захід запровадити отримання експортного дозволу, який надається в спосіб та на умовах, що визначені нею. Комісія має бути негайно повідомлена про такі заходи й вони мають застосуватися тільки до тих пір, доки рішення Комісії або Ради стосовно цього випадку та цього товару не набере юридичної сили [49, с. 78].

Іноді дозвільна система експорту певного товару може бути введена Комісією за власною ініціативою чи на запит держави-члена, коли аналіз ринку показує, що товар є життєво важливим для ЄС. У випадку, якщо Комісія з якихось причин не відповідає на запит держави-члени щодо встановлення дозвільної системи на експорт, держава може звернутися до Ради ЄС, яка має винести рішення з питання.

Для того, щоб вірно оцінити ситуацію, яка склалася на ринку ЄС, Комісія може запросити від держав-членів статистичні дані щодо наявності та стану продажу певного товару, що експортується. Іноді перед прийняттям відповідного рішення щодо введення дозвільної системи на експорт або кількісного обмеження експорту, Комісія пропонує здійснити нагляд за

продукцією. Нагляд відрізняється від введення дозволів тим, що експорт здійснюється в тих обсягах, що і до виникнення спірного питання, але експортери зобов'язані заповнювати певні опитувальники чи залишати відповідну інформацію щодо товару. Порядок такого нагляду визначається відповідно до національного законодавства держави-члена, в якій виникло питання щодо експорту, а також з урахуванням вимог, вказаних Комісією [54, с. 48].

Захисні заходи стосовно експорту дозволяють попередити або виправити критичну ситуацію із товарами на внутрішньому ринку ЄС. Відмітимо, що іноді інтереси Співтовариства вимагають застосування відповідних заходів, що містять кількісні обмеження на експорт, навіть, з певним притисненням інтересів конкретної держави-членів. При вирішенні питання про запровадження захисних заходів або про подовження тимчасових захисних заходів обов'язковим питанням, що виноситься на розгляд в консультативному комітетові, є очікуваний ефект від запровадження таких заходів, при цьому визначається наявність тих обставин, які стали підставою для їхнього застосування, встановлюється, чи задовольняються умови для їхнього застосування, чи існує ще в них необхідність. В результаті такого обговорення захисні заходи можуть бути посилені або взагалі відмінені, якщо вони тривають більше, ніж необхідно і для їхнього запровадження вже не існує підстав.

З означеного слід зробити такі важливі висновки:

1. По-перше, загальні правила встановлюються ЄС, однак держави-члени теж наділені відповідною умовною самостійністю у вирішенні питань експорту. Зокрема, це стосується вжиття невідкладних заходів щодо обмеження експорту чи його контролю з метою попередження критичних ситуацій на ринку ЄС чи конкретної держави-члена.

2. По-друге, щодо вжиття захисних заходів до експорту товарів з ЄС за результатами проведених консультацій в консультативному комітеті

рішення можуть бути прийняті Комісією, а у разі незгоди з таким рішенням, держава-член може звернутися до Ради ЄС.

3. По-третє, про всі дії держав-членів обмеження принципу вільного експорту товарів з ЄС має бути повідомлено Комісією ЄС, що забезпечує постійний інформаційний обмін між державами-членами ЄС та сприяє ефективному поточному контролю стану внутрішнього ринку ЄС.

4. По-четверте, прийняттю рішення про вжиття захисних заходів в більшості випадків передуює проведення процедури нагляду за товаром, що експортується, і відносно якого виникають питання у доцільності обмеження його експорту, що вказує на виважений та раціональний підхід ЄС до застосування заходів, які можуть з однієї сторони, зменшити його прибутки, а з іншої, можуть зашкодити інтересам ЄС внаслідок утворення ситуації з нестачею певного життєво важливого для ЄС товару. При цьому обов'язково звертається увага на очікуваний ефект від запровадження захисного заходу. Регламент має додатки, в яких визначені списки тих товарів, на які принцип вільного експорту не розповсюджується.

До вказаного Регламенту у 1992 році Регламентом Ради ЄС № 3918/91 від 19 грудня 1991 року до Регламенту № 2603/69 були внесені зміни, відповідно до яких всі послаблення, які були до цього надані Державам-членам щодо принципу вільного експорту з ЄС певних видів товарів, були усунені. Дані зміни є важливими з огляду на те, що кількісні обмеження на експорт не можуть бути сумісними із принципом побудови спільного ринку світової торгівлі. Тому деякі товари були вилучені зі списку. Водночас, неконтрольований експорт товарів може нанести шкоду інтересам ЄС. В 2008 році Європейською Комісією було прийнято рішення про вдосконалення Регламенту 2603/69. Обґрунтовуючи свою позицію тим, що правила щодо експорту містяться в різних нормативно-правових актах ЄС та потребують відповідної кодифікації з метою більш спрощеного режиму доступу до них та їхнього сприйняття, в лютому 2008 року було

об'єднано всі попередні норми вказаного Регламенту та норми, якими внесено зміни до Регламенту. Консолідована версія Регламенту 2603/69 відтепер є основним правовим актом, що регулює експорт ЄС до третіх країн, зазначивши, що «експортування продукції з ЄС має відбуватися на принципі вільного експорту до третіх країн, за винятком лише тих випадків, що визначені в цьому Регламенті».

Одним із важливих пріоритетів здійснення торговельної політики є забезпечення інтересів ЄС. Саме для забезпечення реалізації цього принципу в ЄС ведеться постійний контроль над імпортом та експортом. Одним із заходів регулювання зовнішньої торгівлі в ЄС є встановлення певних обмежень як на ввезення, так і вивезення товару. Механізм встановлення кількісних обмежень супроводжується квотуванням на експорт товарів. Квотування представляє собою встановлення на певний період часу визначеного обсягу експорту окремих товарів з розподіленням об'ємних часток (квот) між конкретними експортерами. Квотування, окрім свого регуляторного характеру щодо збалансування товарів на ринку ЄС та забезпечення їхньої достатньої кількості у поєднанні із прагненням отримати прибутки, може також застосовуватися як захід тарифного регулювання, встановлюючи межі обсягу експорту товарів, на які розповсюджуються тарифні преференції та тарифні вилучення. Квотування має відповідати засадам конкуренції та вільного руху товарів, лібералізації торгівлі між ЄС та іншими країнами, тобто не можна допускати порушення прав товаровиробників в зв'язку із тим, що вони походять з певної держави-члена або у зв'язку із тим, що товар у певного товаровиробника є дорожчим, тощо. Квотування в межах ЄС здійснюється у відповідності до вимог СОТ, а правила процедур квотування здебільшого є аналогічними правилам, визначеним ГАТТ [65, с. 118].

ЄС встановлює достатньо прозорі та чіткі, зрозумілі та передбачувані процедури отримання квот як для країн-експортерів, так і для країн-

імпортерів. Високий рівень чіткості налагодженого механізму визначення кількості необхідних квот, їхнього розподілення забезпечується передусім постійним обміном інформацією між державами-членами та між державами-членами і Комісією. Разом з тим, на практичну реалізацію вказаних процедур адміністрування кількісних квот в ЄС, попри намагання утворити безпристрасний та об'єктивний механізм такого адміністрування, все ж здійснює вплив загальна політична ситуація, що обумовлюється інтегрованим характером об'єднання. Тому більшість квот як кількісного, так і вартісного характеру, встановлюється в межах двосторонніх угод ЄС з іншими країнами.

Таким чином, експорт сільськогосподарської продукції у ЄС регулюється значною кількістю регламентів, основним серед яких є Регламент № 2603/69 від 20 грудня 1969 року. Цим документом закріплено ключовий принцип свободи експорту, а також визначено процедури, що встановлюють порядок та випадки застосування нагляду та захисних заходів щодо експорту. Дія тих чи інших правил щодо експорту сільськогосподарської продукції залежить від категорії товару, його цільового призначення, його значущості та цінності для задоволення внутрішніх потреб ЄС. Серед товарів, що експортуються, для сільськогосподарської продукції встановлено окремі правові режими. Експорт сільськогосподарської продукції не є предметом регулювання спільної торгівельної політики. Одним з найвагоміших критеріїв для визначення правил експорту є цільове призначення товару. Проте існують деякі винятки із загальних правил експорту, якщо експорт товару здійснюється в цілях гуманітарної допомоги до третіх країн. В такому випадку на них поширюється особливий правовий режим експорту.

2.2. Заходи підтримки експорту в країнах Європейського Союзу

Стимулювання експорту сільськогосподарської продукції в сучасних умовах є важливим напрямком торгової політики багатьох розвинених країн, а в останні роки - і країн, що розвиваються, в яких система державної підтримки та сприяння національному експорту за роки свого існування довела свою ефективність. Практично всі держави, включаючи країни ЄС, здійснюють цільові програми всебічного сприяння експортерам шляхом створення для них сприятливих торгово-політичних і економічних умов.

У Європі, як і в цілому в світі, не існує єдиної політики стимулювання експорту. Країни використовують різні стратегії щодо державного заохочення свого експорту. Тип стратегії визначається станом економіки країни, етапом розвитку, на якому вона знаходиться, загальною економічною та політичною ситуацією в світі, а також безліччю інших факторів. Проте, можна виділити ряд важливих рис у зовнішньоекономічній політиці європейських держав, які привели до зростання експорту сільськогосподарської продукції і вдосконалення його структури.

Досвід таких країн (членів ЄС і кандидатів), як Великобританія, Греція, Ірландія, Італія, Румунія, Сербія, Словенія, Туреччина, Франція, Фінляндія, Чехія, Швеція, показує, що стимулювання експорту сільськогосподарської продукції відбувається двома основними шляхами. Перший - формування сприятливого макроекономічного клімату, другий - створення для виробників і експортерів необхідних стимулів до експорту [75, с. 9-10].

Перший шлях є, безумовно, кращим, оскільки він більше відповідає практиці країн з ринковою економікою і правилам регулювання торгівлі, розробленим і використовуваним в рамках ряду міжнародних економічних організацій, що займаються питаннями регулювання торгівлі товарами і послугами на багатосторонній основі, і

інтеграційних союзів. Разом з тим, ситуація в країні може унеможливити швидке проведення макроекономічних перетворень для створення сприятливого середовища для виробників сільськогосподарської продукції, інвесторів і експортерів. У цих умовах ефективним способом вирішення проблеми розвитку експортного виробництва і розширення експорту є використання спеціальних стимулів.

У більшості країн заходи зі стимулювання експорту приймаються як на державному рівні, так і в рамках регіональних утворень (в межах повноважень останніх). Така практика, зокрема, широко поширена в Великобританії, значна кількість регіонів має власні експортні стратегії. Згідно з проведеним нами аналізом, можна виділити наступні основні елементи системи підтримки експорту сільськогосподарської продукції в країнах Європейського Союзу:

1. Торгово-політичні заходи, спрямовані на лобіювання інтересів національних виробників на зарубіжних ринках, створення максимально сприятливих торгово-політичних умов для експорту товарів на основі укладення двох і багатосторонніх угод (наприклад, угоди про вільну торгівлю СОТ і т.п.), участі урядів у вирішенні торгових суперечок; боротьба з антидемпінгом та іншими обмеженнями на зовнішніх ринках. З цією метою в ряді європейських країн існують спеціальні державні органи - урядові комісії і агентства.

2. Заходи податково-адміністративного і валютного регулювання зовнішньоекономічної діяльності, що передбачають спрощення податкових процедур і ослаблення вимог валютного законодавства. Однією з форм підтримки експорту сільськогосподарської продукції, що набула поширення, зокрема, в деяких країнах-кандидатах на вступ в ЄС, є діяльність спеціальних експортно-орієнтованих економічних зон. Однак в умовах уніфікації економічного законодавства європейських країн і негативного відношення до надання будь-яких пільг і переваг окремим територіям або

групам господарюючих суб'єктів в рамках ЄС дані заходи втрачають своє значення і носять перехідний характер. Вважається, що такі методи порушують нормальні умови конкуренції, одночасно надаючи негативний ефект на бюджет країни. Це призвело до того, що більшість країн-кандидатів в члени ЄС в останні роки відмовилися від їх застосування в своїй політиці підтримки експорту [62, с. 88].

3. Фінансові заходи стимулювання експортного виробництва, коли держава виступає в ролі кредитора, гаранта, донора. Фінансова підтримка вважається найбільш дієвим заходом допомоги експорту сільськогосподарської продукції та використовується в більшості європейських країн, хоча форми і ступінь участі держави можуть бути різними.

4. Інформаційно-консультативне сприяння, в рамках якого держава бере на себе частину витрат на збір необхідної бізнесу інформації, надає відомості про умови діяльності за кордоном, проводить дослідження експортних ринків, виступає в ролі посередника в пошуку торгових партнерів.

5. Промоційні заходи - по просуванню національних товарів і послуг на міжнародні ринки. Найбільш поширеними формами такої допомоги держави є сприяння (в тому числі фінансове) в організації виставок і ярмарків експортної продукції, а також участь держави в діяльності експортних торгових асоціацій і комерційних палат, організація реклами за кордоном за рахунок коштів держбюджету Деякі з перерахованих вище заходів не потребують істотного ресурсного забезпечення (наприклад, торгово-політична підтримка), інші безпосередньо пов'язані з витратами бюджету (фінансові заходи) [76, с. 128].

Оскільки фінансові заходи прийнято вважати найбільш дієвою формою підтримки експорту сільськогосподарської продукції, вони є предметом найбільш гострих дискусій про ступінь допустимого втручання

держави в регулювання економічних процесів. Охарактеризуємо ті з них, які найбільш часто використовуються в практиці європейських країн. До числа найбільш поширених в країнах-членах ЄС фінансових заходів стимулювання експорту сільськогосподарської продукції належать:

- Експортні премії (субсидії) - фінансові пільги, що надаються урядом або приватними інститутами фірмам-експортерам на вивезення певних товарів за кордон. Субсидії особливо широко використовуються при експорті сільськогосподарської продукції.

- Експортні кредити, які поширюються в основному на готову продукцію і надаються як безпосередньо експортерам, так і їх іноземним клієнтам. Кредитування здійснюється шляхом виплат зі спеціальних фондів, рефінансування, субсидування або страхування. Як правило, кредитування експорту здійснюється через банки та міжурядові банківські організації або через спеціально створені фонди.

- Страхування експорту здійснюється через надання державних гарантій банкам, які кредитують експортні операції. Таке страхування покриває не тільки традиційні комерційні, а й політичні ризики. Необхідність участі держави в експортному та інвестиційному страхуванні визначається наявністю специфічних ризиків, які, згідно зі світовою практикою, комерційні страховики не страхують або страхують під дуже високі відсотки. Як правило, державне страхування експортних операцій здійснюється через спеціальні установи, наприклад, такі, як Департамент гарантій експортних кредитів (Великобританія), або через приватні або змішані страхові компанії, які мають державні кошти на ці цілі (Німеччина, Бельгія).

Крім перерахованих заходів, що складають основу фінансової підтримки експорту європейських країн, в світовій практиці відомі приклади успішного застосування податкових і митних пільг, що

представляють собою звільнення експортерів від сплати прямих або непрямих податків. Формами цих пільг є:

- зниження податку з фірм, що створюють закордонні філії;
- виключення з оподаткування витрат на дослідження, що ведуть до створення збутових філій за кордоном;
- звільнення від податків на комплектуючі та матеріали, використані у виробництві експортних товарів;
- створення неоподатковуваних грошових фондів розвитку експорту;
- зниження і повернення мит [71, с. 49].

Інший приклад - політика гнучкого валютного курсу, метою якої є перерозподіл ресурсів в економіці. В основному до штучного заниження курсу своїх валют з метою стимулювання експорту вдаються країни, що розвиваються. Зростання експорту при цьому є основним мірилом необхідного ступеня знецінення і одночасно - ефективності такої політики. Однак для країн-членів ЄС і кандидатів цей інструмент багато в чому втратив свою актуальність. До того ж використання реального або заниженого курсу національної валюти, з метою стимулювання експорту, пов'язане з втратами для виробників, орієнтованих на внутрішній ринок, для середнього класу і ряду інших учасників економічного процесу.

Всі з перерахованих вище заходів в тій чи іншій мірі використовуються в сучасній практиці стимулювання експорту сільськогосподарської продукції в різних країнах. Значення кожної з цих заходів в окремі періоди часу або в практиці окремих країн на різних етапах розвитку було далеко не рівноцінним.

Так, в сучасних умовах широко поширене страхування експортних кредитів, тоді як кілька десятиліть тому не менш важливим було кредитне субсидування експорту. Значення деяких раніше широко використовуваних заходів стимулювання експорту поступово знижується під впливом

фіскального тиску, контрзаходів імпортерів (антидемпінгові і компенсаційні заходи). У цьому ж напрямку діють зусилля СОТ і ряду інших міжнародних організацій. До числа заходів, які поступово втрачають своє значення, відносяться експортні субсидії. В рамках СОТ розроблено поняття субсидій, визначені їх форми, заходи по їх скороченню. Зокрема, СОТ забороняє пряме субсидування експорту і диференційовано відноситься до різних непрямих форм субсидування. Відповідно до статті 8 Угоди СОТ про сільське господарство кожен Член СОТ зобов'язується не надавати експортних субсидій, окрім випадків, коли вони відповідають цій Угоді та зобов'язанням, які передбачені у Розкладі такого Члена СОТ. Статтю 9 цієї Угоди перераховано види субсидій, що підлягають зменшенню:

- надання урядом або його органами прямих субсидій, у тому числі виплат натурою, фірмі, галузі, виробникам сільськогосподарського товару, кооперативові чи іншому об'єднанню таких виробників або маркетинговому дому, які залежать від показників експорту;

- продаж або передання на експорт урядами чи їхніми органами некомерційних запасів сільськогосподарської продукції за ціною нижчою, ніж порівнювана ціна, яка призначається на аналогічний товар при продажу його покупцям на внутрішньому ринку;

- виплати при експорті певного сільськогосподарського товару, які фінансуються за підтримки уряду, незалежно від того, чи має місце витрата державних коштів чи ні, у тому числі виплати, які фінансуються за рахунок надходжень від зборів, стягнутих із такого ж сільськогосподарського товару або сільськогосподарського товару, з якого виробляється експортний товар;

- надання субсидій на скорочення витрат, пов'язаних зі збутом при експорті сільськогосподарської продукції (за винятком широкодоступних послуг зі сприяння експорту та консультаційних послуг), у тому числі витрати на навантажування і розвантаження

товару, підвищення якості та інші витрати на переробку, а також витрати на міжнародні перевезення та фрахт;

- витрати на внутрішні перевезення та фрахт при експортних поставках, які надаються або встановлюються урядом на умовах, більш сприятливих, ніж для поставок на внутрішній ринок;

- субсидії на сільськогосподарську продукцію, які залежать від її включення до виробництва товарів на експорт [11].

Такі заходи розглядаються в ряді випадків як такі, що порушують умови торгівлі і перешкоджають її розвитку з іншими країнами-членами СОТ. Разом з тим норми СОТ залишають певну свободу щодо використання таких заходів. Як правило, ці заходи повинні фіксуватися в момент вступу країни до СОТ.

СОТ, визначаючи субсидії як фінансове сприяння держави або державних органів в межах території своєї країни, виділяє три види субсидій (заборонені, що тягнуть подачу позову і не викликають подачу позову), які регулюються по-різному. Головним об'єктом регулювання є заборонені субсидії, тоді як щодо двох інших видів держави мають у своєму розпорядженні значно більше прав щодо прийняття рішень. До заборонених субсидій відносяться в першу чергу субсидії експортні або пов'язані з використанням місцевих товарів на шкоду імпортованим. Але і в відношенні заборонених субсидій заходи можуть бути прийняті тільки в разі, якщо вони є «специфічними», тобто надаються підприємствам окремої галузі виробництва або групі підприємств, підприємствам, розташованим в певному географічному районі.

В угоді по сільському господарству, що є частиною обов'язкових угод СОТ, підтримка національних виробників регулюється за рахунок зниження показника загального агрегатного виміру підтримки. Зобов'язання країн передбачають як величину, так і термін зниження цього показника в залежності від того, чи належить ця країна до розвинених або

таких, що розвиваються. Деякі області підтримки виключені з даної угоди (тобто можуть використовуватися країнами-членами СОТ на цілком законних підставах).

Таким чином, можна зробити висновок, що в ЄС не існує єдиної політики стимулювання експорту. Країни ЄС використовують різні стратегії щодо державного заохочення свого експорту. Тип стратегії визначається станом економіки країни, етапом розвитку, на якому вона знаходиться, загальною економічною та політичною ситуацією в світі, а також безліччю інших факторів. Загалом, стимулювання експорту сільськогосподарської продукції в країнах ЄС відбувається двома основними шляхами. Перший - формування сприятливого макроекономічного клімату, другий - створення для виробників і експортерів необхідних стимулів до експорту.

РОЗДІЛ 3

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ІМПОРТУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ

3.1. Основні вимоги до сільськогосподарської продукції, призначеної для імпорту в ЄС

Товари, що ввозяться на митну територію ЄС, мають відповідати санітарним і фітосанітарним вимогам ЄС щодо захисту здоров'я людей і тварин. Ці вимоги класифікуються у секторах безпеки продуктів харчування та кормів, здоров'я рослин і громадського здоров'я. Правила ЄС, що регулюють експорт та імпорт продовольства встановлені Регламентом ЄП та Ради ЄС № 882/2004 від 29.04.2004 р. (контроль за дотриманням законодавства у сферах продуктів харчування, кормів, здоров'я та благополуччя тварин) та Регламентом ЄП та Ради ЄС № 854/2004 від 29.04.2004 р. (спеціальні правила організації офіційного контролю щодо продуктів тваринного походження призначених для споживання людиною).

Сільськогосподарська продукція, яка ввозиться на територію ЄС має відповідати умовам, які включають:

- загальні принципи і вимоги харчового законодавства (Регламент ЄП та Ради ЄС № 178/2002) [9];
- реєстрацію імпортерами ЄС постачальників продукції з країни походження товару;
- загальні правила гігієни харчових продуктів та специфічні вимоги до гігієни харчових продуктів тваринного походження;
- правила щодо мікробіологічних критеріїв харчових продуктів;
- правила щодо залишків пестицидів, ветеринарних препаратів та забруднюючих речовин у продуктах харчування; спеціальні правила щодо

генетично-модифікованих харчових продуктів та кормів, біо-білків і нових продуктів;

- спеціальні правила щодо окремих груп продовольчих товарів і продуктів харчування, спрямованих на конкретні групи населення (продукти для немовлят і дітей);

- конкретні маркетингові вимоги та вимоги щодо маркування, вимоги щодо вихідних матеріалів, складових кормів і кормів, призначених для конкретних поживних цілей;

- загальні правила щодо матеріалів, призначених для контакту з харчовими продуктами.

Імпорт тварин і продуктів тваринного походження здійснюється у відповідності до таких правил:

- країна-експортер має бути включена до списку держав, яким дозволено експортувати відповідну категорію продукції до ЄС;

- продукти тваринного походження можуть бути імпортовані на територію ЄС за умови їх виробництва на затверджених переробних підприємствах, в країні-експортері;

- увесь імпорт тварин і продуктів тваринного походження має супроводжуватися сертифікатом здоров'я, виданим офіційним ветеринарним компетентним органом країни-експортера;

- кожна партія товару підлягає перевірці на пункті пропуску, де перетинається митний кордон ЄС.

У разі, якщо у країні-експортері зафіксовано спалах ветеринарного захворювання, яке становить серйозну загрозу для тваринного або громадського здоров'я, Євросоюзом застосовуються тимчасові захисні заходи, у тому числі призупинення імпорту з усієї або частини території країни.

Директива Ради ЄС 2000/29/ЕС від 8.05.2000 р. визначає основні вимоги, які застосовуються до рослин та продуктів рослинного походження,

що ввозяться на територію ЄС. Зокрема, при імпорті продукції рослинного походження має бути представлено фітосанітарний сертифікат, виданий компетентним органом країни-експортера, проведено процедури фітосанітарного контролю на пункті пропуску, де перетинається митний кордон ЄС. Крім того, до насіння і посадкового матеріалу, що імпортується до ЄС, висуваються специфічні маркетингові умови [7].

Враховуючи екологічну ситуацію у світі, споживачі та уряди, особливо країн ЄС, велику увагу приділяють безпеці сільськогосподарської продукції. Тому в останні десятиліття особливого значення набуває упровадження органічного сільського господарства, як одного із ефективних засобів одержання високоякісної й безпечної продукції.

Органічне сільське господарство — це цілісний системний підхід, що базується на сукупності методів, які забезпечують життєздатну екосистему, безпечне продовольство, корисне харчування, здоров'я тварин та соціальну справедливість». Згідно з законодавством ЄС: «Органічне виробництво — це цілісна система господарювання та виробництва харчових продуктів, яка поєднує в собі найкращі практики щодо збереження довкілля, природних ресурсів, рівень біологічного розмаїття, застосування високих стандартів належного утримання (добробуту) тварин та метод виробництва, який відповідає певним вимогам до продуктів, виготовлених з використанням речовин та процесів природного походження». [2].

Органічне виробництво вимагає під час вирощування сільськогосподарських культур значних обмежень у використанні мінеральних добрив синтетичного походження, пестицидів для боротьби з бур'янами, шкідниками, хворобами, а захист рослин здійснювати переважно препаратами натурального походження. Отже, вимагається суворе дотримання встановлених вимог на будь-якому етапі виробництва, збуту, контролю тощо.

В ЄС правове регулювання у сфері органічного виробництва здійснюють відповідно до Постанови Ради ЄС № 834/2007 та Постанови Комісії ЄС № 889/2008, що набули чинності з 1.01.2009, прийнятими на заміну Постанови Ради ЄС № 2092/91.

Органічне виробництво ґрунтується на таких принципах:

а) планування та організацію біологічних процесів має бути здійснено методами, які забезпечують:

- використання живих організмів і механічних методів виробництва;
- виробництво продукції рослинництва з урахуванням місцевих умов;
- виключення застосування ГМО, похідних ГМО або продуктів, вироблених із ГМО;

- оцінювання ризику і, коли це доцільно, використання запобіжних і профілактичних заходів;

б) обмеження застосування неорганічних вхідних продуктів;

в) суворе обмеження використання хімічно синтезованих речовин;

г) адаптація правил органічного виробництва з урахуванням санітарного стану, регіональних кліматичних відмінностей і місцевих умов.

д) сприяння і підвищення рівня біологічної активності ґрунтів, їхньої природної родючості, стабільності та біологічного розмаїття, попередження і боротьба з ущільненням та ерозією ґрунтів;

е) зведення до мінімуму використання ресурсів, що не відновлюються, і продуктів несільськогосподарського походження;

є) утилізація відходів і побічних продуктів рослинного походження у процесі виробництва рослинної продукції;

ж) підтримання здоров'я рослин профілактичними заходами — вибір відповідних видів і різновидів стійких до шкідників і хвороб, відповідна сівозмiна, механічні та фізичні методи і захист природних ворогів шкідників [1].

У господарствах, де не всі угіддя використовують для органічного виробництва, ділянки необхідно розділити, щоб можна було легко відрізнити ті, на яких вирощують органічну продукцію. В органічному рослинництві слід використовувати методи обробляння землі та культивації, які зберігають або покращують стабільність і біологічне різноманіття ґрунту, попереджають ущільнення й ерозію ґрунтів, що повинно підтримуватись багаторічними сівозмінами бобових та інших зелених добрив та добрив тваринного походження від органічного виробництва. Заборонено використовувати ГМО, похідні ГМО, а також продукти, вироблені з ГМО, як харчові та технологічні добавки; продукти захисту рослин; добрива; речовини для покращання ґрунту, насіння, вегетативний садивний матеріал тощо. З метою дотримання зазначеної заборони оператори повинні вимагати від постачальника інформації на етикетках або у будь-яких інших супровідних документах, доданих до продукції, згідно з Директивою 2001/18/ЄС, Постановою (ЄС) 1829/2003 Європейського Парламенту і Ради ЄС від 22.09.2003 щодо генетично модифікованих харчових продуктів і кормів, або Постановою (ЄС) 1830/2003 стосовно можливості контролю і маркування ГМО, підтвердження відсутності у продукті ГМО і його похідних [4,5,6].

Велику увагу в ЄС приділено маркуванню органічної продукції. Маркувати як органічну можна лише продукцію, вироблену згідно з Правилами органічного виробництва, чи імпортовану, яка пройшла контроль. Таке маркування дозволено, якщо 95 % складників сільськогосподарського походження є органічно вирощеними, і якщо продукти чи його складники не зазнали оброблення іншими методами із застосуванням недозволених речовин і не містять ГМО.

На маркуванні можна розміщувати інформацію щодо стану конверсії органічного виробництва. На етикетці має бути зазначено назву та/або

кодове позначення контрольної інспекції чи органу, якому підпорядкований оператор.

На всій території ЄС у маркуванні, рекламному матеріалі або комерційних документах дозволено використовувати терміни, слова і скорочення, що походять від термінів «біо», «еко» тощо окремо, чи в сполученні на будь-якій мові, якщо продукти виготовлені згідно з Правилами органічного виробництва. Такі ж вимоги висунуто до маркування харчових продуктів після перероблення, за умови, що вони містять не менше 95 % органічних складників. У списку складників слід зазначити, які з них є органічного походження.

На упаковці розфасованих харчових продуктів проставляють логотип. Якщо треба відмітити, де вироблена сировина, з якої складається продукт, то на полі, де розміщено логотип, необхідно вказати:

- «EU Agriculture», якщо сільськогосподарська сировина була вирощена в ЄС;
- «non — EU Agriculture», якщо сільськогосподарська сировина була вирощена в третій країні;
- «EU/non — Agriculture», якщо частина сільськогосподарської сировини була вирощена в ЄС, частина — у третій країні.

Позначки «EU» або «non EU» можна замінити або доповнити назвою країни, якщо вся сировина вирощена у цій країні [74, с. 55].

Будь-який оператор органічного виробництва (виробник, переробник чи імпортер) зобов'язаний повідомити щодо своєї діяльності уповноважену інстанцію країн ЄС, в якій проводять таку діяльність і включити своє підприємство до системи контролю. Країни-учасниці організують систему контролю, якою керує один уповноважений орган влади або кілька таких органів, відповідальних за контроль стосовно зобов'язань відповідно до Постанови ЄС № 882/2004.

Уповноважений орган влади може передавати свої повноваження на здійснення контролю одній або кільком контролюючим інстанціям або органам контролю, які повинні гарантувати об'єктивність і неупередженість та мають у своєму розпорядженні кваліфіковані кадри і ресурси, необхідні для виконання покладених на них функцій. Органи контролю або контролюючі інстанції мають відповідати вимогам останньої версії стандарту EN 45011 [74, с. 62].

Затверджені органи контролю або контролюючі інстанції (органи контролю) мають забезпечити контроль за органічним виробництвом, та зобов'язані інформувати уповноважений орган влади щодо результатів проведених перевірок за вжитими заходами та їхнім виконанням. Відповідно до Постанови ЄС № 882/2004 уповноважені органи влади організують аудити або перевірки таких органів контролю. Якщо продукція виготовлена чи імпортована згідно з Правилами органічного виробництва і включена до системи контролю, то вона може маркуватись вказівками про це та/або логотипом. За виявлення порушень орган контролю зобов'язаний видалити позначення, позбавити права такого маркування на встановлений термін, погоджений з країною оператора та прийняти інші заходи покарання. Країни- учасниці мають можливість простежити кожен продукт через встановлену систему контролю на всіх етапах виробництва, підготовки та збуту у відповідності зі Статтею 18 Постанови ЄС № 178/2002, щоб гарантувати, що органічні продукти виготовлені відповідно до Правил органічного виробництва.

Органічну продукцію з третіх країн можна реалізовувати у країнах ЄС, якщо ця продукція входить до переліку, затвердженого рішенням Комісії, перевіреного визнаним органом контролю і має сертифікат чи свідоцтво перевірки. Якщо буде встановлено будь-яку невідповідність встановленим вимогам, то на вимогу будь-якої країни-учасниці чи за ініціативи Комісії, питання передається для вивчення Комітетові з

органічного виробництва. При підтвердженні невідповідності Комісія звертається до країни-учасниці, яка видала дозвіл, з вимогою його відкликати, імпорتنі операції заборонити, або визначити, що їх продовження підпадатиме під дію певних умов імпорту, які будуть скореговані на певний період.

Країни-учасниці не мають права забороняти чи обмежувати торгівлю органічними продуктами, якщо вони відповідають вимогам законодавства ЄС, та вимагати додаткового контролю, якщо дана продукція знаходиться під наглядом органу контролю, розміщеного в іншій країні-учасниці. Країни-учасниці мають право застосовувати на своїй території більш жорсткі вимоги до органічної продукції, яку виробляють на їхній території, за умови, що вони відповідають законодавству ЄС і не забороняють чи обмежують збут органічної продукції, виробленої за межами території відповідної країни-учасниці.

Отже, Постановою Ради (ЄС) № 834/2007 від 28.06.2007 року та Постановою Комісії (ЄС) № 889/2008 від 05.09.2008 року, встановлено:

- загальні рамки і принципи органічного сільського господарства, вимоги до процесу виробництва сільськогосподарської продукції, її перероблення та виготовлення харчових продуктів, позначки і маркування органічної продукції;
- скасовано національне регулювання і створено єдиний ринок органічної продукції;
- започаткована система контролю (інспекції) органічної продукції, зокрема за її імпорту в країни ЄС;
- відкрито ринок органічної продукції в ЄС для імпорту з третіх країн [29, с. 19].

При порівнянні вимог Постанови Ради (ЄС) № 834/2007 і Постанови Комісії (ЄС) № 889/2008 щодо принципів агровиробництва та дозволених до застосування добрив, пестицидів, стимуляторів росту, продуктів і речовин,

які використовуються при виробництві органічних харчових продуктів та технологічних добавок тощо із вимогами стандартів IFOAM і САС/FAO/WHO встановлено, що вони, в основному, збігаються, але у Постановах ЄС викладені дещо в іншій послідовності чи під іншою назвою і за текстом подається посилання на Директиви, Постанови ЄС, якщо такі є до конкретного розділу чи положення [28, с. 22]. У Постановах ЄС також встановлено вимоги щодо контролю продукції, яку будуть ввозити на територію країн-членів ЄС з третіх країн, перелік складників, які не виробляють органічними методами і дозволені під час виробництва органічних харчових продуктів, подано також зразки документального підтвердження оператора органічного виробництва та декларації продавця органічної продукції, чого немає у стандартах IFOAM та САС.

Отже, можна зробити висновок, що сільськогосподарська продукція, призначена для імпорту в ЄС має відповідати санітарним і фітосанітарним вимогам ЄС щодо захисту здоров'я людей і тварин, встановлених, зокрема, Регламентом ЄП та Ради ЄС № 178/2002 Регламентом ЄП та Ради ЄС № 882/2004 від 29.04.2004 р. та Регламентом ЄП та Ради ЄС № 854/2004 від 29.04.2004 р. та ін. В останні десятиліття в країнах ЄС особливого значення набуває упровадження органічного сільського господарства, як одного із ефективних засобів одержання високоякісної й безпечної продукції.

Основні вимоги, які висуваються до сільськогосподарської продукції умовно можна поділити на такі групи: загальні правила щодо безпеки харчування; маркетингові вимоги (вимоги щодо маркування, пакування); гігієнічні вимоги; вимоги щодо матеріалів, призначених для контакту з харчовими продуктами.

3.2. Інструменти впливу на імпорт сільськогосподарської продукції до ЄС

До основних правових актів ЄС, які визначають правила імпорту в ЄС, належать:

1) Регламент 260/2009 про спільні правила для імпорту (скасував Регламент 3285/94);

2) Регламент 517/94 про спільні правила для імпорту текстильної продукції з деяких третіх країн, який не регулюється двосторонніми угодами, протоколами чи іншими домовленостями або іншими специфічними правилами імпорту Співтовариства;

3) Регламент 625/209 про спільні правила імпорту з деяких третіх країн (скасував Регламент 519/94);

4) Регламент 3030/93 про спільні правила для імпорту деяких видів текстильної продукції з третіх країн.

Регламент 260/2009 передбачає можливість імпорту в ЄС у рамках трьох правових режимів:

1) Інформаційної та консультативної процедури;

2) Процедури розслідування;

3) Процедури нагляду.

У випадку загрози завдання шкоди або завдання шкоди європейським виробникам ЄС може проводити розслідування і за результатами застосовувати заходи з нагляду за ринком та захисні заходи.

Відповідно до норм Регламенту існують дві форми нагляду за імпортом товарів: ретроспективний нагляд і попередній нагляд. Ретроспективний нагляд означає збір Комісією даних (вартість, обсяг, умови угоди та ін.) з усіх імпортних операцій, вироблених з розглянутим товаром митними органами держав-членів. Процедура попереднього нагляду передбачає випуск товарів у вільний обіг тільки після заповнення особливого імпортного документа, який завіряється уповноваженими

органами держав-членів. Видача документа проводиться безкоштовно і не обмежує кількість імпортованого товару. Документ має силу на всій території Союзу, незалежно від того, в якій державі-члені він виданий [15, с. 219].

За загальним правилом наглядові заходи запроваджуються на піврічний період і втрачають чинність після закінчення другого шестимісячного періоду наступного після першого шестимісячного періоду, на який вони запроваджуються (статті 11, 12).

Застосування захисних заходів щодо країн, які є членами СОТ можливе лише, якщо зростання імпорту набуло таких масштабів та здійснюється за таких обставин чи умов, що це спричиняє або може спричинити серйозну загрозу виробникам подібних або прямо конкуруючих товарів Співтовариства. У таких випадках Комісія, діючи за власною ініціативою або за зверненням держави-члена, може вжити такі заходи:

- 1) Обмежити строк дії спеціального імпортного документа;
- 2) Змінити імпортні правила для відповідного продукту, запровадивши дозвільний порядок імпорту відповідного товару;

У випадках якщо цього вимагатимуть інтереси Співтовариства на запит Європейської комісії Рада може кваліфікованою більшістю прийняти рішення щодо вжиття захисних або обмежувальних заходів щодо імпорту в ЄС.

Термін дії захисних заходів не може перевищувати чотирьох років, включаючи строк дії особливих захисних заходів, що застосовуються під час розслідування. Однак в особливих випадках термін дії захисних заходів може бути продовжений.

Правом ЄС передбачається можливість застосування також спеціальних заходів контролю над імпортом в ЄС. Так, регламентом 733/2008 регламентуються умови імпорту аграрної продукції, яка походить з

третіх країн, що постраждали внаслідок аварії на Чорнобильській атомній станції. Щодо таких товарів може застосовуватись перевірка рівня радіоактивності [25, с. 138].

Процедура адміністрування кількісних квот для імпорту та експорту регулюється Регламентом 717/2008 (скасував Регламент 520/90). Регламент визначає 3 методи розподілу квот:

- 1) традиційний метод, який базується на традиційних торговельних потоках (частина квот резервується за традиційними імпортерами чи експортерами, а решта розподіляється між іншими);
- 2) метод, за яким квоти розподіляються відповідно до порядку подачі заявок (перший подав – перший отримав);
- 3) пропорційний – квоти розподіляються пропорційно до кількості, зазначеної у заявках, з одночасним проведенням процедури перевірки Комісією.

Основними видами імпортних квот є:

1. Глобальні - фіксована кількість ввезеного на територію країни певного виду продукції за передбачений проміжок часу;
2. Індивідуальні - закріплюють певний обсяг поставки певної продукції з держави в державу. Вони в свою чергу поділяються на:
  - пропорційна квота - залежить від пайової участі кожної держави-постачальника в операціях з імпорту за минулий період;
  - двостороння квота - угода двох держав, за якою квота встановлюється на підставі рішення держави, яка доставляє на свою територію продукцію партнера за договором;
  - виборча квота - спрямована на певну державу і об'єднання країн;
  - сезонна квота - скорочення ввезення сільськогосподарської продукції в певний період року;
  - тарифна квота - обмеження, в рамках вартості і обсягу яких імпортна продукція обкладається тільки митом на митниці [21, с. 112].

Таке обмеження має велику важливість для національного господарства. Квота показує, яке місце імпортовані товари займають у виробничому процесі країни, і наскільки значущий імпорт для держави.

Держава, переслідує такі цілі, вводячи такі обмеження:

- 1) захист місцевого підприємництва від закордонної продукції, підтримання національного виробництва і товару;
- 2) забезпечення торгового балансу держави;
- 3) урівноваження попиту і пропозиції на ринку всередині країни;
- 4) державна відповідь на дискримінацію окремих країн.

Будь-які тарифи регламентуються певними законами, тобто мають правове забезпечення, а, значить, квоти це легкий і швидкий інструмент в руках політики. Підтримка конкретних організацій - один з плюсів квоти. Введення імпортової квоти означає підвищення цін на товар, що стимулює місцевий бізнес збільшувати свої можливості і ефективність роботи, розвиватися. Вона дає гарантії, тому що постачальники мають можливість не платити мита, знижуючи ціни. Населення страждає від таких обмежень, адже їм доводиться купувати більш дорогі товари. Але мета введення такого обмежувача полягає в тому, щоб захистити національного виробника, здійснювати соціальні платежі і стимулювати зростання економіки. Існують і негативні сторони: монополізація економіки через концентрацію ліцензії в одні руках, зростання корупції, оскільки будь-яке підприємство бажає отримати ліцензію [19, с. 19].

Динаміка введення таких заборон багатообіцяюча, адже держава прагне до розвитку свого виробництва, і бажає, щоб всі грошові кошти концентрувалися в його межах і не витікали за кордон. Безсумнівно, управляти імпортованими квотами набагато легше, ніж тарифами і митами. У разі непередбачених ситуацій обмеження простіше вводити, їх необов'язково відправляти на розгляд в парламент. Але з іншого боку, вони завдають шкоди державі у вигляді монополізації і збільшення цін на деякі

категорії товарів. Також місцеві підприємці не мотивуються, знаючи, що поставки з-за кордону не перевищать допустиму норму, і при високому попиту, вони можуть піднімати і без того високі ціни. Варто не забувати, що введення такого показника є одним з інструментів контролю економіки як внутрішньої, так і зовнішньої. Не вводячи їх, держава втратить контроль над ситуацією, ринок буде заповнений товарами, попиту на які не буде. Це призведе до величезних складських запасів, а згодом до великих втрат.

Відповідно до Регламенту інформація щодо відкриття квот публікується Європейською комісією в Офіційному журналі Європейського союзу, із зазначенням методу розподілу, умов, які потрібно виконати при подачі заявок на отримання ліцензій, часових меж для їх подачі, а також списку компетентних національних органів, до яких вони подаються. Підприємствам, які отримали квоти, видаються ліцензії із зазначенням кількості товару, яку можна імпортувати чи експортувати. Тобто ліцензії в праві ЄС – це дозволи на право імпорту товару в рамках отриманої квоти. Ліцензії, як правило, діють на території усіх країн-членів ЄС, за винятком випадків, коли сфери їх дій обмежуються окремими країнами або регіонами.

З метою забезпечення вимог безпеки, здоров'я, захисту споживачів та навколишнього середовища в ЄС щодо імпортованих товарів діє система ринкового нагляду та контролю щодо продукції, яка імпортується до ЄС. Ринковий нагляд має на меті забезпечити відповідність імпортованих товарів законодавству ЄС шляхом гармонізації, а також у випадку використання за відсутності ризику здоров'ю та безпеці користувачів. В іншому випадку такий товар повинен бути вилучений, заборонений або обмежений і про це повинна бути інформована комісія та держави члени.

Органи, уповноважені на здійснення ринкового нагляду, можуть здійснювати перевірки характеристик продукту шляхом документальної

перевірки, а де доцільно – шляхом проведення фізичних та лабораторних тестів.

На відміну від ринкового нагляду, контроль характеристик товарів, які імпортуються в ЄС, здійснюється уповноваженими органами ще до того, коли відповідний товар буде допущено до вільного обігу на ринку ЄС. Органи, відповідальні за контроль зовнішніх кордонів, мають право призупинити допуск товару на внутрішній ринок ЄС у таких випадках:

1) характеристики товару дають підстави вважати, що його використання становитиме серйозну загрозу здоров'ю, життю, безпеці, навколишньому середовищу або публічним інтересам;

2) продукт не супроводжується документацією у письмовій чи в електронній формі, яка вимагається законодавством ЄС щодо гармонізації або якщо маркування не відповідає його вимогам;

3) якщо знак СЕ нанесено неправильно або у спосіб, який вводить в оману[23, с. 165].

Якщо недоліки будуть усунуті, і протягом трьох днів після зупинки допуску орган з нагляду за ринком не вживе жодних заходів або вирішить, що цей товар не становить серйозної загрози, то такий товар буде допущено до обігу. Якщо ж орган з нагляду за ринком встановить, що продукт становить загрозу, вони можуть вжити адекватні заходи, включаючи заборону допуску товару на ринок.

Нанесення знаку СЕ здійснюється виробниками або уповноваженими представниками і підтверджує їх відповідальність за дотримання законодавства ЄС щодо гармонізації. Сертифікат СЕ — це документ, який оформлюється на продукцію, що відповідає по якості вимогам країн Євросоюзу. Маркування «СЕ» підтверджує те, що продукція відповідає європейським директивам.

Сертифікація СЕ включає в себе:

- визначення процедури сертифікації;

- аналізування технічної документації,
- підготовка необхідної документації;
- організація лабораторних випробувань продукції;
- отримання результатів та звітів лабораторних випробувань;
- складання технічного досьє замовника;
- оформлення Декларації відповідності СЕ;
- представлення зразка етикетки СЕ для нанесення на виріб.

Відповідно до нового підходу до технічної гармонізації і стандартів держави зобов'язались уніфікувати технічне регулювання, норми і стандарти, і маркування знаком СЕ, яке наноситься виробником, фактично означає підтвердження відповідності нормам і стандартам ЄС [32, с. 265].

Процедури підтвердження відповідності або попередня нотифікація можуть також вимагатись для товарів, які імпортуються. Відповідно до Рішення 768/2008/ЄС таке підтвердження може здійснюватись державними органами, виробниками або уповноваженими органами. У випадку, якщо правом ЄС вимагається здійснення оцінки відповідності державними органами, то технічна оцінка повинна здійснюватись відповідно до тих самих критеріїв, які встановлені у директиві для уповноважених органів.

Отже, можна зробити висновок, що право ЄС передбачає як загальні, так і спеціальні інструменти впливу на імпорт сільськогосподарської продукції до ЄС. Серед загальних інструментів можна виділити обмеження строку дії спеціального імпортного документа, зміна імпортних правил для відповідного продукту шляхом запровадження дозвільного порядку імпорту відповідного товару. Щодо спеціальних інструментів, то ними можуть бути наприклад, перевірка рівня радіоактивності для аграрної продукції, яка походить з третіх країн, що постраждали внаслідок аварії на Чорнобильській атомній станції. В існують дві форми нагляду за імпортом товарів: ретроспективний нагляд і попередній нагляд. Ретроспективний нагляд означає збір Комісією даних (вартість, обсяг, умови угоди та ін.) з усіх

імпортних операцій, вироблених з розглянутим товаром митними органами держав-членів. Процедура попереднього нагляду передбачає випуск товарів у вільний обіг тільки після заповнення особливого імпортного документа, який завіряється уповноваженими органами держав-членів.

3.3. Особливості імпорту сільськогосподарської продукції з третіх країн в Європейський Союз

Останнім часом, ринок сільськогосподарської продукції продовжує розширюватися і рівень його щорічного зростання, в процентному позначенні, досяг двозначної цифри. Все більше органічних продуктів, що продаються в Європі, ввозиться не тільки з країн Євросоюзу, а й з інших, що не входять до складу Євросоюзу, так званих «третьох країн». Імпорт з третіх країн вже не обмежується «традиційно» імпортованими сільськогосподарськими продуктами, тобто продуктами, які не можуть вирощуватися в Європі, такими як, наприклад, кави або чай. У наші дні, значна частина традиційних продуктів має іноземне походження, наприклад, у великих обсягах сільськогосподарські продукти ввозяться з Китаю, органічне зерно імпортується з України, а вирощена в Єгипті рання картопля продається на ринках і в магазинах Європи, до початку надходження місцевої картоплі на їх прилавки.

В Євросоюзі діє Постанова (ЄЕС) № 2092/91 про органічне виробництво та маркування органічної сільськогосподарської продукції та продуктів харчування (про неї згадувалось у попередній частині даного розділу роботи), яка є обов'язковою для виконання у всіх країнах ЄС і є законодавчою основою для виробників, переробників і тих, хто займається торгівлею сільськогосподарської продукції. Однак в третіх країнах, які імпортують органічні продукти в Євросоюз, досить часто мають місце відступи від положень даної Постанови.

Це відбувається в силу того, що умови виробництва і обробки органічного продовольства в третіх країнах досить сильно відрізняються від умов, наявних у країнах ЄС. Часто фермери третіх країн, які вирощують органічну продукцію, мають мінімальні знання про органічні стандарти. Рідко, коли в третіх країнах є діюча структура з надання науково-технічної допомоги. Часто фермери третіх країн помилково вважають, що органічне землеробство – це просто відмова від застосування заборонених синтетичних мінеральних добрив і пестицидів. Перехід до органічного землеробства в основному продиктований бажанням експортувати свою продукцію. У більшості третіх країн немає механізму державного стимулювання органічного землеробства, і, отже, немає і ризику, що доведеться повернути надані державою субсидії в разі недотримання правил і вимог. Фермерським господарствам третіх країн не властиво одночасно переводити всі свої угіддя на органічне виробництво. Худоба тут часто вирощується для власного споживання і тому він вирощується за допомогою звичайних способів [13, с. 30].

Часто експортні культури вирощуються за органічними стандартами, а польові культури, призначені для місцевого ринку - за звичайною технологією. Фермери третіх країн використовують добрива, засоби захисту рослин, інгредієнти та технологічні добавки, які не передбачені Постановою Ради про органічне сільське господарство. Особливо складно дрібним фермерам в країнах, що розвиваються, дотримуватися суворих вимог щодо документального обліку методів виробництва, закупівлі і використання сільськогосподарських виробничих засобів, а також продажів органічних продуктів. Органи інспекції, що діють в третіх країнах, використовують принцип групової сертифікації дрібних фермерів, що не передбачено Постановою ЄС. Несподівані (неоголошені) інспекції проводяться значно рідше, ніж в країнах ЄС. Це відбувається тому, що Постанова не вимагає однозначного виконання її вимог; вона також

допускає використання еквівалентних виробничих правил і заходів контролю. Споживачі, проте, довіряють продукції, яка маркована як органічна, незалежно від того, проведена вона на території Євросоюзу, або імпортована з третьої країни.

Компанія, яка перебуває в Євросоюзі, може використовувати три методи для імпортування сільськогосподарської продукції з третіх країн в ЄС:

1. Третя країна застосовує і в точності дотримується положень Постанови Ради про органічне сільське господарство, так само як і країни-члени ЄС («Відповідні продукти»). При згоді країн-членів ЄС, Єврокомісія визнає правомочність інспекційних органів цієї третьої країни («Відповідні» інспекційні органи) щодо здійснення інспектування та сертифікації.

2. Третя країна використовує правила провадження та заходи контролю, які еквівалентні правилам і заходам, що вказані у Постанові Ради про органічне сільське господарство («Еквівалентні продукти»). В цьому випадку, визнання з боку ЄС можна отримати наступним способом: дана третя країна включається до списку третіх країн, визнаних еквівалентними («Список третіх країн»), який публікується Єврокомісією. Інший спосіб - це включення Єврокомісією інспекційного органу, який функціонує в третій країні, в список «еквівалентних» контрольних органів, за згодою країн-членів ЄС.

3. До опублікування першого списку «еквівалентних» інспекційних органів, є тимчасове рішення - третя альтернатива - дозвіл на імпорт, в відповідність до статті 11 (6) Регламенту (ЄЕС) 2092/91. Імпорт органічної товарної продукції з третіх країн можливий, якщо виробництво в третій країні здійснюється з дотриманням правил виробництва і заходів контролю, які еквівалентні правилам і заходам, що вказані у Постанові Ради про органічне сільське господарство, і компетентний орган ЄС видав

імпортеру в ЄС дозвіл на імпорт. Такі дозволи на імпорт можуть видаватися країнами-членами ЄС до закінчення 12 місяців після видання Єврокомісією першого списку інспекційних органів, визнаних «еквівалентними». Максимальний термін їх дії - 24 місяці після видання Комісією Списку контрольних органів третіх країн [17, с. 543].

До теперішнього часу лише сім країн визнані Євросоюзом як країн з еквівалентними стандартами органічного сільського господарства та включені до Списку третіх країн (Постанова (ЄЕС) № 94/92). У список цих країн входять: Австралія, Аргентина, Ізраїль, Індія, Коста-Ріка, Нова Зеландія, і Швейцарія. Для кожної з цих країн, в додатку до Постанови (ЄЕС) № 94/92 названі категорії продуктів, їх походження, і визнані Євросоюзом інспекційні органи, які уповноважені видавати сертифікати відповідності згідно Постановою (ЄС) № 1788/2001. Наприклад, тільки органічна продукція рослинного походження може вільно імпортуватися з Коста-Ріки в Євросоюз. Ця продукція повинна бути вироблена в самій Коста-Ріці. Лише два інспекційних органи були схвалені для експорту в Євросоюз. Згідно з Постановою (ЄС) № 1788/2001, сертифікати інспекції видаються Міністерством сільського господарства в Сан-Хосе.

Наявність в третій країні законодавства, що регулює органічне землеробство, є обов'язковою умовою для її включення до Списку третіх країн. Тому, відповідним міністерствам третьої країни необхідно сформулювати законодавчі вимоги до виробництва, обробки і системі контролю сільськогосподарської продукції. Лише після схвалення і введення в дію такого законодавства, третя країна має право звернутися із заявкою до Єврокомісії, через її дипломатичне представництво в Брюсселі, про включення її до Списку третіх країн. Після отримання заявки, Продовольча і ветеринарна інспекція Єврокомісії (FVO) проводить відповідну перевірку. Її штаб-квартира знаходиться в Дубліні, Ірландія. Цей Директорат здійснює інспектування на території країн-членів Євросоюзу і третіх країн з метою

упевнитися, що Європейське законодавство прийнято і дотримується в цих країнах.

Для встановлення еквівалентності, спочатку FVO висилає порівняльні таблиці компетентному органу третьої країни, що подала заявку на включення в список схвалених третіх країн. У цих таблицях порівнюється відповідність правових норм третьої країни до положень Постанови Ради про органічне сільське господарство. Потім проводиться інспекційний візит з участю представників FVO і однією з країн Євросоюзу. Звіти проведеної FVO інспекції публікуються на веб-сайті FVO. Після того, як будуть усунуті невідповідності, виявлені в ході інспекційного візиту, Єврокомісія і країни-члени ЄС приймають рішення про включення або не включення третьої країни в список. Після включення країни, FVO проводить періодичні інспекційні візити [34, с. 144].

Після включення до Списку третіх країн країна зможе вільно імпортувати сертифіковану органічну продукцію в країни-члени Євросоюзу. Проте, згідно з Постановою (ЄС) № 1788/2001, необхідно буде отримати сертифікат огляду для кожної імпортованої партії.

Для отримання дозволу на імпорт імпортер Євросоюзу повинен довести відповідному компетентному європейському органу, що виробничі нормативи третьої країни еквівалентні нормативам, викладеним в Постанові Ради про органічне сільське господарство. Крім того, імпортер Євросоюзу повинен документально підтвердити, що інспекційні заходи у відповідній третій країні так само «Еквівалентно» дієві, як і заходи, передбачені Постановою Ради про органічне сільське господарство, і що вони проводяться постійно і ефективно. Після того, як інспекційний орган у третій країні шляхом інспекції доведе і підтвердить, що виробництво, обробка та експорт сільськогосподарської продукції відповідають вимогам органічного сільського господарства Євросоюзу, імпортер Євросоюзу може

звернутися до відповідного компетентного органу Євросоюзу за дозволом на імпорт.

У заявці на отримання дозволу на імпорт повинна бути документально підтверджена еквівалентність виробництва та інспекційних заходів, а також обґрунтовано будь-яке відхилення від положень, що містяться в Постанові Ради про органічне сільське господарство, що має місце в третій країні.

Функціонуючий в третій країні інспекційний орган зобов'язаний підтвердити інформацію, що міститься в заявці, а також постійно та ефективно здійснювати заходи контролю у третій країні. Крім заявки, компетентні органи Євросоюзу зазвичай вимагають надання додаткової документації. Наприклад, вони вимагають надання сертифікатів і копій звітів інспекції на місцях, проведених в компаніях або кооперативах, зайнятих у виробництві, обробці та експорті сільськогосподарської продукції.

Інспекційний орган, що функціонує в третій країні, повинен дотримуватися вимоги Європейського стандарту EN 45011 або Керівництва ISO-65. Ці стандарти, визнані в міжнародному масштабі, описують вимоги до роботи організацій, які займаються сертифікацією продуктів. Часто компетентний орган Євросоюзу може зажадати у інспекційних органів підтвердження їх відповідності з зазначеними стандартами [34, с. 255].

Дозволи на імпорт дійсні, як правило, протягом одного року. Протягом цього терміну імпортер Євросоюзу може імпортувати органічну продукцію експортера, зазначеного в заявці, де так само зазначений загальний обсяг продукції. Тобто, необов'язково для імпортера подавати заявку на кожну нову партію товару, якщо він набуває його у того ж експортера, у тій же переробній компанії і у тих же постачальників сільськогосподарської продукції. У разі будь-яких змін, подається нова

заявка. Після отримання дозволу на імпорт, кожна партія товару, призначена для імпорту в Євросоюз, повинна супроводжуватися сертифікатом інспекції.

Сертифікація дрібних фермерів в третіх країнах часто проводиться в групах. У такій сертифікаційній системі всі фермери оцінюються спочатку внутрішніми інспекторами відповідного кооперативу або експортної компанії. Тому, зовнішній орган інспекції не відвідує кожне господарство з інспекційним візитом, а, замість цього, оцінює ефективність системи внутрішнього контролю, досліджуючи представницьку вибірку цих господарств. При правильному використанні, система групової сертифікації досить ефективна. Однак не можна виключити неправильне використання групової сертифікації, якщо система внутрішнього контролю не застосовує санкції проти порушень стандарту, які, наприклад, мають місце при спробі виконати взяті договірні зобов'язання щодо забезпечення обсягу експортної продукції.

Отже, можна зробити висновок, що розширення імпорту сільськогосподарської продукції з третіх країн в Європейський Союз відкриває нові можливості для цих країн. Водночас в ЄС діють жорсткі вимоги до органічного виробництва, встановлені Постановою (ЄЕС) № 2092/91. В наслідок того, що умови виробництва і обробки органічного продовольства в третіх країнах досить сильно відрізняються від умов, наявних у країнах ЄС, в третіх країнах, які імпортують органічні продукти в Євросоюз, досить часто мають місце відступи від положень даної Постанови. Часто фермери третіх країн, які вирощують органічну продукцію, мають мінімальні знання про органічні стандарти ЄС. Особливо складно дрібним фермерам в країнах, що розвиваються, дотримуватися суворих вимог щодо документального обліку методів виробництва, закупівлі і використання сільськогосподарських виробничих засобів, а також продажів органічних продуктів. Тому для третіх країн важливим є приведення національних стандартів органічного виробництва до європейських,

комплексний підхід при переведенні фермерського господарства на органічне виробництво (переводити всі угіддя господарства та вирощування худоби, а не лише фрагментарно).

3.4. Європейський Союз та Україна: перспективи співпраці на ринку сільськогосподарської продукції після підписання Угоди про Асоціацію

Сучасний стан сільськогосподарського ринку перебуває під впливом низки макрорівневих чинників, які мають на нього визначальний вплив. У цьому розділі зосередимо свою увагу на одному з таких чинників, який має стимулюючий вплив на розвиток вітчизняного аграрного виробництва, а саме спрощення доступу вітчизняної продукції на ринок Європейського Союзу.

Розширення можливостей експорту вітчизняної продукції на ринок ЄС сприятиме підвищенню якісних показників аграрної продукції, зростанню інвестицій в аграрну сферу, зумовить створення нових робочих місць в галузі, поліпшить соціально-економічну ситуацію в селі тощо.

Аграрний сектор України вже більш ніж два десятиліття, перебуваючи під впливом низки економічних та політичних чинників, не використовує свою потенціалу повністю. Розглядаючи перспективи інтеграції України в економічне і політичне середовище ЄС потрібно оцінити можливості розширення збуту вітчизняної аграрної продукції на цьому ємнісному ринку. Як зміняться умови для експортно-імпортних операцій між Україною і ЄС, чи зможе вітчизняний виробник запропонувати на ринку ЄС продукцію, яка відповідає його вимогам.

Станом на сьогодні сільське господарство продовжує залишатися експортною галуззю №1 в Україні. Загалом, АПК забезпечує 14% загального обсягу ВВП країни. Так, наприклад, за 7 місяців 2017 року аграрному

сектору вдалося забезпечити обсяг експорту продукції на рівні 7,7 млрд доларів, що становить 35% валютних надходжень від експорту всіх товарів. Але важливо інше: Україні необхідно відійти від практики сировинного експорту в бік поставок готової продукції з додатковою вартістю [35, с. 523].

Особливість співпраці між Україною і країнами ЄС полягає у скасуванні більшості мит на експорт продукції, запровадженні тарифного квотування. Таким чином, стратегічним завданням для вітчизняного виробника є адаптація технологічних процесів до випуску продукції, що відповідатиме стандартам безпеки і якості в ЄС. Перспективи росту експорту в ЄС агропродукції залежать від успішної уніфікації стандартів, вимог та системи контролю за продукцією. Підприємства повинні інвестувати в модернізацію виробництва.

Основними вітчизняними експортними продуктами є зерно, насіння соняшнику, олія, корми для тварин, добрива. На перелічену продукцію вже діють нульові ставки експортного мита. Вигідним для Українського сільськогосподарського виробника є 10-річний перехідний період скасування українських торговельних мит. Це дасть можливість поступово відкривати вітчизняний продовольчий ринок для висококонкурентної за якістю і ціною європейської продукції.

Позитивною стороною посилення торгівлі між Україною та ЄС є також ріст інвестиційних потоків в аграрну сферу. Для успішного розв'язання завдань євроінтеграції аграрний сектор економіки України має достатньо передумов: багатий природно-ресурсний та експортний потенціал, вагомий людський капітал, поступово зростаючу інвестиційну привабливість, збережений уклад сільського життя та багатовікові традиції ведення сільського господарства. У цьому контексті дослідження та наукове осмислення досвіду формування європейської аграрної моделі сприятимуть проведенню структурних реформ у галузі сільського господарства та

підвищенню рівня конкурентоспроможності агропродовольчої продукції на європейському та світовому ринках.

Відсутність досвіду експорту в ЄС для багатьох українських виробників вимагає використання чіткого алгоритму дій, який дає можливість налагодити співпрацю із іноземними партнерами. Насамперед потрібно провести маркетингове дослідження попиту на продукцію, кон'юнктуру ринку. Наступний етап – це чітке визначення бізнес-партнера, партнерів, що згодні закуповувати продукцію підприємства. Далі менеджер вивчає документацію, пов'язану з експортом продукції, наявність квот та ставки мита. Залежно від характеристики продукції підприємець отримує дозволи і здійснює експортну операцію. Саме цей алгоритм дій є таким, що забезпечить успішний експорт.

В контексті розвитку експортної діяльності підприємства та пошуку партнерів також можна брати участь у відповідних виставках та ярмарках. Зростання експорту продукції вітчизняного аграрного сектора може вирішити низку екологічних проблем українського навколишнього природного середовища. Екологізація аграрного виробництва зумовлює підвищення якісних показників продукції і ріст експорту, ріст експорту впливає на удосконалення виробництва продукції, використання ресурсоощадних технологій.

Ріст експортно-імпортних операцій зумовлює загострення конкуренції на ринку. Найбільше українська агропродовольча продукція конкуруватиме з такими товарними групами європейських товарів, як: тварини в живій вазі, готові чи консервовані продукти з м'яса, готові чи консервовані продукти з риби; живі рослини та продукти квітництва; овочі, рослини та коренеплоди; насіння та плоди для сівби; какао-боби і продукти з них тощо. Найбільш значущими українськими агропродовольчими товарами на ринках ЄС будуть: кукурудза; насіння олійних культур; матеріали рослинного походження; олія; цукор, меляса, кондвироби; пшениця та суміш

пшениці й жита (меслин); мед; залишки і відходи харчової промисловості. Саме ці продукти, маючи конкурентні переваги, визначатимуть реальні експортні обсяги українських товарів до ЄС [33, с. 84].

За рахунок виходу на ринок ЄС український виробник зможе наростити виробництво продукції, гарантувати збут, удосконалити технологію. Для прикладу, низька платоспроможність населення України стримує розвиток виробництва органічної продукції, яку можна реалізувати на зовнішньому ринку.

Одним з магістральних напрямів підвищення ефективності аграрного виробництва і найперспективнішою сферою залучення іноземних інвестицій є розвиток переробних галузей промисловості. Переробка сільськогосподарської сировини забезпечує втричі вищу прибутковість, ніж її виробництво. Тому, з огляду на привабливість цієї сфери для вкладання інвестицій, на недорозвиненість переробної промисловості в Україні, а також на перспективний внутрішній ринок для якісних продуктів харчування вітчизняного виробництва, переробна сфера АПК повинна стати пріоритетним напрямом його розвитку.

Важливим завданням державного рівня є удосконалення вітчизняного законодавства в напрямку наближення до норм ЄС. В сучасних умовах, перш за все, потрібно говорити про зміни національного законодавства у рамках підписання Угоди про Асоціацію між Україною та Європейським Союзом. В останні роки відбувається процес адаптації вітчизняного законодавства до вимог нормативно-правової бази Співдружності. Для приведення вітчизняних стандартів у відповідність з технічними регламентами та системами стандартизації ЄС в Україні необхідно в цілому внести зміни до 350 нормативно-правових актів [70].

У Розділі V «Економічне і галузеве співробітництво» Глави 17 «Сільське господарство та розвиток сільських територій» Угоди про Асоціацію Україна-ЄС розглянуто питання правового регулювання

діяльності органічного фермерства. У цьому розділі зазначені наступні нормативно-правові акти ЄС: Постанова Ради (ЄС) № 834/2007 від 28.06.2007 про органічне виробництво та маркування органічної продукції; Постанова Комісії (ЄС) № 889/2008 від 5.09.2008, що визначає детальні правила імплементації Постанови Ради (ЄС) № 834/2007 про органічне виробництво та маркування органічної продукції стосовно органічного виробництва, маркування і контролю; Постанова Комісії (ЄС) № 1235/2008 від 8.12.2008, що визначає детальні правила імплементації Постанови Ради (ЄС) № 834/2007 про умови імпорту органічних продуктів з третіх країн [69, с. 44].

При вдосконаленні нормативно-правової бази України щодо покращення якості продуктів харчування доцільно звернути увагу на наступні законодавчі акти:

– Регламент № 178/2002 Європейського Парламенту та Ради «Про встановлення загальних принципів і вимог законодавства про харчові продукти, створення Європейського органу з безпеки харчових продуктів і встановлення процедур у питаннях, пов'язаних із безпекою харчових продуктів». Зазначений нормативно-правовий акт визначає загальні принципи продовольчого права ЄС (так звані загальні горизонтальні принципи), якими держави-члени ЄС повинні керуватися при розробці й реалізації своєї продовольчої політики.

– Регламент № 852/2004 Європейського Парламенту та Ради «Про гігієну харчової продукції». Регламент встановлює загальні правила з гігієни харчових продуктів для операторів харчового бізнесу.

Також слід звернути увагу на проект Єдиної комплексної стратегії та плану дій розвитку сільського господарства та сільських територій в Україні на 2015-2020 роки, розроблений Міністерством аграрної політики та продовольства України. У Стратегії 8 пункт присвячений доступу до міжнародних ринків, вдосконаленню торговельної політики та просуванню

експорту сільськогосподарської продукції. У відповідності з зазначеним стратегічним пріоритетом пропонується вдосконалити нормативно-правову базу України. Після реалізації даного пріоритету планується отримати наступні результати:

- збільшення експорту національними виробниками сільськогосподарської продукції;

- підписання торговельних угод, що усунуть бар'єри до міжнародних ринків, які мають стратегічне значення для агропромислового бізнесу України, сприятиме підвищенню конкурентоспроможності сектору сільськогосподарської продукції країни, дозволить зменшити ціни на імпорт для вітчизняних споживачів;

- запровадження в Україні системи регулювання, яка відповідає сучасним міжнародним стандартам, реалізація механізмів, що дозволять спростити процедуру торгівлі середніх та малих підприємств на локальних ринках, розробка комплексних заходів, що дозволять залучити іноземні інвестиції в інфраструктуру сільськогосподарського комплексу;

- зростання конкурентоспроможності експортерів сільськогосподарської продукції та створення передумов щодо їх закріплення на нових ринках шляхом спрощення доступу до фінансових ресурсів, розвитку ринку страхових послуг та ін. [61, с. 55].

Аналіз структури експорту сільськогосподарської продукції з України до окремих країн світу у 2016 р. показав, що найбільше продукції агропромислового комплексу було поставлено до Індії (10,2%), Єгипту (8,6%) та Китаю (6,6%).

Проте, для вітчизняної економіки більш важливу роль відіграють не окремі країни, а ринок країн-членів ЄС, на який у 2016 р. припадало 33,9% зовнішнього товарообігу з Україною. Впродовж досліджуваного періоду часу головними країнами, до яких експортувалась сільськогосподарська продукція з України, стали: Іспанія (16,6% від усього українського експорту

в країні ЄС), Нідерланди (14,6%), Італія (13,5%), Польща (12,6%), Німеччина (9,4%) та Франція (8,8%) [6].

Наприкінці 2016 р. Європейська комісія ухвалила рішення запропонувати збільшення розмірів тарифних квот для української сільськогосподарської продукції: кукурудза (на 650 тис. т), ячмінь (на 350 тис. т), пшениця та борошно (на 100 тис. т), оброблені томати (на 5 тис. т), овес (на 4 тис. т). Згідно з оцінками експертів, збільшення тарифних квот дозволяє наростити обсяги торгівлі з ЄС додатково майже на 200 млн. дол. щорічно.

Наведені дані свідчать про зростання зацікавленості у країнах ЄС щодо імпорту зернових з України, в першу чергу, кукурудзи. Існування високого попиту на кукурудзу пояснюється її високою харчовою цінністю і, в першу чергу, використовується для потреб тваринництва (2/3 усієї виробленої кукурудзи). Також з зазначеної сільськогосподарської культури отримують цукор, крупи, крохмаль, рослинні олії та багато іншого. Активне запровадження зелених технологій призвело до використання технології виробництва біоетанолу та біогазу з зазначеної сільськогосподарської культури [52, с. 172]. Екологічність та економічна ефективність представленої технології сприяють постійному зростанню попиту енергетичних компаній на кукурудзу.

Українські експортери кукурудзи в останні роки попри зростання продажу зернових на зовнішніх ринках, зазнали певних цінових втрат за рахунок падіння цін. Слід зазначити, що вплив цінового фактору для малих, середніх та великих підприємств на їх фінансові результати істотно відрізнявся, одні компанії змогли отримати переваги, а інші – зменшили рентабельність зовнішньоекономічної діяльності.

Лише у разі гарантування якості та безпеки нашої продукції на рівні європейських стандартів ми зможемо ефективно конкурувати на ринку ЄС. Недотримання стандартів ЄС зумовлює недовикористання тарифних квот на

експорт української продукції. Деякі групи квот потребують від українських виробників проходження процедур сертифікації та отримання відповідних дозволів. Наприклад, у 2016 році було вперше частково використано квоти на вершкове масло (46%) та сухе молоко (30%). На сьогодні право експорту своєї продукції на територію Європейського Союзу мають 266 українських підприємств. З них 86 підприємств – виробники продукції для кінцевого споживання, 180 підприємств – виробники нехарчової продукції [51, с.53].

Багато квот не використовуються українськими експортерами (гриби, часник, яловичина, баранина, свинина, продукти з обробленого молока, крохмаль та багато інших позицій). Насамперед, щоб наша аграрна продукція відповідала європейським стандартам безпеки та якості. Наприклад, для здійснення експорту яловичини до ЄС в Україні на національному рівні має бути введена в дію система моніторингу на захворювання губчастоподібною енцефалопатією великої рогатої худоби. Україна поки що не використовує безмитні квоти на часник, але розвиток цього напрямку матиме успіх для малих та середніх виробників. Так, ця культура складна в обробітку, але ретельне напрацювання технологій обробки в результаті забезпечить добрі досягнення в цій галузі. Наразі встановлення безмитних тарифних квот ЄС передбачено для 36 видів товарів (яловичина, свинина, м'ясо баранини, м'ясо птиці, молоко, вершки, йогурти, зернові, висівки, мед, цукор, крохмаль, гриби, часник, солод, виноградний і яблучний соки, вершкове масло, цигарки, етанол, яйця та альбуміни тощо). Інформація про поточні залишки тарифних квот, які управляються на основі принципу «перший прийшов – перший обслуговується», доступна в режимі он-лайн у відповідному розділі на офіційному порталі Європейської Комісії. Водночас імпорту товарів понад визначений обсяг підпадатиме під загальний режим імпорту, тобто оподатковуватиметься за тими ж умовами, які діяли для України до запровадження вільної торгівлі. Важливо, щоб виробники були зацікавлені у розвитку хоча б первинної переробки та були здатні

кооперуватися між собою у взаємодоповнюючі кластери. Це значно примножить сили малих фермерів для подолання міжнародної конкуренції.

Отже, можна зробити висновок про важливість адаптації українського виробника до стандартів продовольчого ринку країн ЄС. Саме за рахунок підвищення якісних показників вітчизняної продукції можливо використати шанси зростання прибутку за рахунок збуту своєї продукції на ринку ЄС. Значний вплив на зовнішньоекономічну діяльність вітчизняних підприємств сільськогосподарського сектору здійснює система нормативно-правових актів України, а також система міжнародного законодавства. У своїй діяльності підприємства обов'язково повинні враховувати зазначений фактор з метою оптимізації своїх експортно-імпортних операцій. З іншого боку, роль державних органів, які впливають на зовнішньоекономічну діяльність підприємств через механізми нормативно-правового регулювання та контролю повинна бути детермінованою, оскільки значний вплив на функціонування суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності негативно вплине на їх діяльність, а політика необгрунтованої лібералізації може завдати шкоди національній економіці.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

Таким чином, в результаті проведеного дослідження, слід зробити наступні висновки:

1. Як показало проведене дослідження, аграрна політика ЄС базується на розподілі завдань на рівні ЄС та національному рівні. Спільна аграрна політика є системою заходів, завдяки яким забезпечується підтримка цін на аграрну продукцію та субсидується виробництво сільськогосподарських товарів. САП функціонує на основі принципів надання переваг країнам – резидентам, ринкової єдності та фінансової солідарності. В рамках САП діють відповідні законодавчі акти - Регламенти Європейського Парламенту та Ради ЄС, Директиви Ради ЄС. Особливостями законодавства ЄС у галузі сільського господарства є акцент на захисті навколишнього природного середовища, суворому контролю над виробництвом та якістю продукції, підтримці сільської території.
2. Проведене дослідження показало, що безпечність кормів і харчових продуктів є одним із головних пріоритетів політики ЄС, який проявляється у узгодженій сільськогосподарській політиці, зокрема в тій її частині, що стосується розвитку села; охороні громадського здоров'я й довкілля; захисту споживачів і внутрішнього ринку. Основи чинного законодавства ЄС у сфері безпечності кормів і харчових продуктів закладено у Регламенті (ЄС) № 178/2002, основною метою якого є забезпечення високого рівня захисту здоров'я та інтересів споживачів щодо продуктів харчування шляхом затвердження загальних принципів системи продовольчого контролю, створення Європейського органу з безпеки харчових продуктів та регламентування процедури реагування у разі надзвичайних ситуацій (RASFF). Цим самим Регламентом засновано Європейське агентство з

БХП (European Food Safety Authority, EFSA), яке повністю відповідає визначенню положення про агентства ЄС (European Union agencies). EFSA виступає консультативною платформою для співпраці національних органів із дотримання харчової безпеки і сприяє реалізації всеосяжної мети ЄС, яка полягає у досягненні високого рівня суспільної охорони здоров'я одночасно з підвищенням конкурентоспроможності у галузі харчової та кормової промисловості Союзу і сприянні у створенні нових робочих місць. Країни-члени ЄС забезпечують реалізацію Регламенту ЄС 178/2002, проводячи моніторинг і перевірку виконання відповідних вимог з боку підприємців на всіх етапах виробництва, обробки і доставки.

3. Встановлено, що в межах ЄС діє значна кількість регламентів стосовно експорту. Водночас фундаментальним правовим актом у сфері регулювання експорту сільськогосподарської продукції є Регламент № 2603/69 від 20 грудня 1969 року, який проголошує принцип свободи експорту та визначає процедури, що встановлюють порядок та випадки застосування нагляду та захисних заходів щодо експорту. Встановлення правил щодо експорту сільськогосподарської продукції ґрунтується на визначенні категорії товару, його цільового призначення, його значущості та цінності для задоволення внутрішніх потреб ЄС. Серед товарів, що експортуються, для сільськогосподарської продукції встановлено окремі правові режими. Експорт сільськогосподарської продукції не є предметом регулювання спільної торгівельної політики. Важливу роль для визначення правил експорту відіграє цільове призначення товару. Європейським Союзом визначено деякі винятки із загальних правил експорту у разі, якщо експорт товару здійснюється з гуманітарною метою до третіх країн. В такому разі товари виступають предметом гуманітарної допомоги,

внаслідок чого на них поширюється особливий правовий режим експорту.

4. Виявлено, що в ЄС не існує єдиної політики стимулювання експорту. Країни ЄС використовують різні стратегії щодо державного заохочення свого експорту. Тип стратегії визначається станом економіки країни, етапом розвитку, на якому вона знаходиться, загальною економічною та політичною ситуацією в світі, а також безліччю інших факторів. Загалом, стимулювання експорту сільськогосподарської продукції в країнах ЄС відбувається двома основними шляхами. Перший - формування сприятливого макроекономічного клімату, другий - створення для виробників і експортерів необхідних стимулів до експорту.
5. Проведене дослідження показало, що сільськогосподарська продукція, призначена для імпорту в ЄС має відповідати санітарним і фітосанітарним вимогам ЄС щодо захисту здоров'я людей і тварин, встановлених, зокрема, Регламентом ЄП та Ради ЄС № 178/2002 Регламентом ЄП та Ради ЄС № 882/2004 від 29.04.2004 р. та Регламентом ЄП та Ради ЄС № 854/2004 від 29.04.2004 р. та ін. При цьому в останні десятиліття в країнах ЄС особливого значення набуває упровадження органічного сільського господарства, як одного із ефективних засобів одержання високоякісної й безпечної продукції. В ЄС правове регулювання у сфері органічного виробництва здійснюють відповідно до Постанови Ради ЄС № 834/2007 та Постанови Комісії ЄС № 889/2008, що набули чинності з 1.01.2009, прийнятими на заміну Постанови Ради ЄС № 2092/91. Велику увагу в ЄС приділено маркуванню органічної продукції, контролю за органічним виробництвом.
6. Аналіз загальноєвропейського законодавства показав, що право ЄС передбачає як загальні, так і спеціальні інструменти впливу на імпорт

сільськогосподарської продукції до ЄС. Серед загальних інструментів можна виділити обмеження строку дії спеціального імпортного документа, зміна імпортних правил для відповідного продукту шляхом запровадження дозвільного порядку імпорту відповідного товару. Щодо спеціальних інструментів, то ними можуть бути наприклад, перевірка рівня радіоактивності для аграрної продукції, яка походить з третіх країн, що постраждали внаслідок аварії на Чорнобильській атомній станції. В існують дві форми нагляду за імпортом товарів: ретроспективний нагляд і попередній нагляд. Ретроспективний нагляд означає збір Комісією даних (вартість, обсяг, умови угоди та ін.) з усіх імпортних операцій, вироблених з розглянутим товаром митними органами держав-членів. Процедура попереднього нагляду передбачає випуск товарів у вільний обіг тільки після заповнення особливого імпортного документа, який завіряється уповноваженими органами держав-членів.

7. Дослідження особливостей імпорту сільськогосподарської продукції з третіх країн в Європейський Союз дозволило зробити висновок, що розширення імпорту сільськогосподарської продукції з третіх країн в Європейський Союз відкриває нові можливості для цих країн. Водночас в ЄС діють жорсткі вимоги до органічного виробництва, встановлені Постановою (ЄЕС) № 2092/91. В наслідок того, що умови виробництва і обробки органічного продовольства в третіх країнах досить сильно відрізняються від умов, наявних у країнах ЄС, в третіх країнах, які імпортують органічні продукти в Євросоюз, досить часто мають місце відступи від положень даної Постанови. Часто фермери третіх країн, які вирощують органічну продукцію, мають мінімальні знання про органічні стандарти ЄС. Особливо складно дрібним фермерам в країнах, що розвиваються, дотримуватися суворих вимог щодо документального обліку методів виробництва, закупівлі і

використання сільськогосподарських виробничих засобів, а також продажів органічних продуктів. Тому для третіх країн важливим вважаємо приведення національних стандартів органічного виробництва до європейських, комплексний підхід при переведенні фермерського господарства на органічне виробництво (переводити всі угіддя господарства та вирощування худоби, а не лише фрагментарно).

8. Нами зроблено висновок про важливість адаптації українського виробника до стандартів продовольчого ринку країн ЄС. Саме за рахунок підвищення якісних показників вітчизняної продукції можливо використати шанси зростання прибутку за рахунок збуту своєї продукції на ринку ЄС. Значний вплив на зовнішньоекономічну діяльність вітчизняних підприємств сільськогосподарського сектору здійснює система нормативно-правових актів України, а також система міжнародного законодавства. У своїй діяльності підприємства обов'язково повинні враховувати зазначений фактор з метою оптимізації своїх експортно-імпортних операцій. З іншого боку, роль державних органів, які впливають на зовнішньоекономічну діяльність підприємств через механізми нормативно-правового регулювання та контролю повинна бути детермінованою, оскільки значний вплив на функціонування суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності негативно вплине на їх діяльність, а політика необґрунтованої лібералізації може завдати шкоди національній економіці.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Постанова Ради (ЄС) № 834/2007 від 28 червня 2007 р. стосовно органічного виробництва і маркування органічних продуктів та скасування Постанови (ЄЕС) № 2092/91. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://organicstandard.com.ua/files/standards/ua/ec/Постанова%20ЄС%20№%20%2084_2007.pdf
2. Постанова Комісії (ЄС) № 889/2008 від 5 вересня 2008 р. Детальні правила щодо органічного виробництва, маркування і контролю для впровадження Постанови Ради (ЄС) № 834/2007 стосовно органічного виробництва і маркування органічних продуктів [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://organic-food.com.ua/organicheszakonodatelstvo-es/>
3. Постанова Ради (ЄЕС) № 2092/91 від 24 червня 1991 року стосовно органічного (екологічно узгодженого) виробництва сільськогосподарських продуктів та вказівок на виробництво сільськогосподарської продукції та продуктів харчування / Офіційний журнал (ОJ) L 198 від 22.07.1991.
4. Директива Ради 2001/18/ЄС Європейського Парламенту і Ради від 12 березня 2001 р. про умисний випуск в оточуюче середовище генетично модифікованих організмів [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://gmoinfo.jrc.it/>
5. Регламент (ЄС) № 1829/2003 Європейського Парламенту та Ради від 22 вересня 2003 р. щодо генетично модифікованих харчових продуктів та кормів [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://www.fsvps.ru/fsvps-docs/ru/laws/eu/1829-2003.pdf>
6. Регламент Європейського Парламенту та Ради (ЄС) № 1830/2003 від 22 вересня 2003 р. щодо відстеження та етикетування генетично модифікованих організмів і відстеження продовольчих і кормових

продуктів, що отримані з генетично модифікованих організмів, з поправками до Директиви 2001/18/ЄС [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://www.fsvps.ru/fsvps-docs/ru/laws/eu/1830-2003.pdf>

7. Директива Ради 2000/29/ЄС від 8 травня 2000 р. про запобіжні заходи проти проникнення у Співдружність організмів, що шкідливі для рослин і рослинної продукції та проти їх розповсюдження у межах Співдружності (із змінами, внесеними Директивою Ради 2009/7/ЄС) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.fsvps.ru/fsvps-docs/ru/usefulinf/files/es2007-7.pdf>
8. Розпорядження (ЄС) № 882/2004 Європейського Парламенту та Ради від 29 квітня 2004 р. щодо питання про офіційні контролі, що проводяться з метою перевірки відповідності до кормового та харчового законодавства, а також правил, що стосуються здоров'я тварин та благополуччя тварин [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.fsvps.ru/fsvps-docs/ru/usefulinf/files/es882-2004.pdf>
9. Регламент 178/2002 Європейського Парламенту і Ради від 28 січня 2002 р. про встановлення загальних принципів та вимог у продовольчому праві, про створення Європейського органу з безпеки харчових продуктів та про встановлення процедури забезпечення безпеки харчових продуктів [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://www.fsvps.ru/fsvps-docs/ru/usefulinf/files/es178-2002.pdf>
10. Закон України «Про основи національної безпеки» від 19.06.2003 № 964-IV // Офіційний сайт Верховної Ради України. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/964-15>.
11. Угода СОТ про сільське господарство // Офіційний вісник України офіційне видання. - 2010 р., № 84, стор. 313, стаття 2989
12. Аграрне право України: підручник / В. М. Єрмоленко, О. В. Гафурова, М. В. Гребенюк [та ін.]; за заг. ред. В. М. Єрмоленка. - К.: Юрінком Інтер, 2010. - 608 с.

13. Актуальні аспекти європейського права в контексті розширення Європейського Союзу : тези доп. наук.-практ. конф. студ., аспірантів, молодих учених та викладачів. — К. : Реферат, 2014. — С. 30-33
14. Анцелевич Г.О., Покрещук О.О. Міжнародне право: Підручник для студ. спец. «Міжнародне право» вищ. навч. закладів / Українська академія зовнішньої торгівлі. - К.: Алерта; Пектораль, 2013. - 409 с.
15. Береговий В.К., Засекіна Л.Й. Роль держави і ринку в підвищенні конкурентоспроможності сільського господарства економічно розвинутих країн // Наук. вісн. нац. аграр. ун-ту. - 1999. - № 8. - С. 218-222.
16. Бирка А. Новые перспективы европейских систем контроля безопасности продуктов питания [Электронный ресурс] / Адриана Бирка, Соня Гутт, Георге Гутт, Стефан Стефанов, Йорданка Стефанова // интернет журнал. – 2011. – Т. 50, серія 9.2. – С. 7–15. – Режим доступу : <http://conf.uni-ruse.bg/bg/docs/cp11/9.2/9.2-1.pdf>
17. Буткевич В.Г., Войтович С.А., Григоров О.М., Заблоць-ка Л.Г., Задорожній О.В. Міжнародне право: Основні галузі: Підручник для студ. вищих навч. закл. за спец. «Міжнародне право», «Міжнародні відносини» / В.Г. Буткевич (ред.). - К.: Либідь, 2014. - 814 с
18. Варшавська Н.Г. Спільна аграрна політика ЄС: генезис, основні цільові орієнтири для України // Економіка і організація управління. - № 2 (22). – 2016 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://jeou.donnu.edu.ua/article/viewFile/4813/4844>
19. Віткін Л. Франція. Болгарія. Подальший розвиток системи технічного регулювання у Європейському Союзі / Л. Віткін // Стандартизація, сертифікація, якість. — 2009. — № 6. — С. 19—24.
20. Вінська О.Й. Особливості сучасного стану реалізації Спільної Аграрної Політики Європейського Союзу / О. Й. Вінська // Екон. Простір. – 2010. - №40. – С. 5

21. Войтович С. Система та право міжнародних економічних організацій // Український часопис міжнародного права. - 2012. - №1. - 231 с.
22. Гаврилов В.В. Международное частное право: Курс лекций. - Владивосток: Изд-во Дальневост.ун-та, 2009. – 275 с.
23. Гаврилов В.В. Международное частное право: Краткий учеб. курс. -М.: Норма, 2010. -293 с.
24. Галенская Л.Н. Международное частное право. Учебное пособие. - Л.: Издательство ЛГУ, 2013. – 233 с.
25. Горниг Г. Право Европейского Союза / Г. Горниг, О. Витвицкая. — СПб. : Питер, 2015. — 248 с.
26. Горюнова Є. О. Євроінтеграція: навч.посіб./ Є.О. Горюнова. – К.: Академвидав, 2013. – 224 с.
27. Гринів Л. С, Кічурчак М. В. Національна економіка: Навч. посібник. – Львів: “Магнолія 2006”, 2008. – 464 с.
28. Гуменюк Г.Д. Міжнародні стандарти Комісії Кодекс Аліментаріус та ФАО/ВООЗ щодо органічного виробництва харчової продукції // Стандартизація, сертифікація, якість. — № 2. — 2012. — С. 19—23.
29. Гуменюк Г.Д. Стандарти Міжнародної організації руху за органічне сільське господарство: основні принципи та характеристики // Стандартизація, сертифікація, якість. — № 1. — 2012. — С. 19—22.
30. Дайнен Д. Дедалі міцніший союз. Курс європейської інтеграції / Д. Дайнен; пер. з англ. М. Марченко. – К. : К.І.С., 2016. – 98 с.
31. Дайнеко А. Е. Расширение Европейского Союза: экономические и правовые аспекты / А. Е. Дайнеко, Г. В. Забавский; А. Е. Дайнеко (науч. ред.). – М. : Изд-во деловой и учеб. лит., 2014. – 210 с.
32. Дэйвис К. Право Европейского Союза / К. Дэйвис; пер. со 2-го англ. изд. – К. : Знання, 2015. — 330 с.

33. Демьяненко С. Общая аграрная политика ЕС: Сущность, тенденции и значение для Украины // Экономика управления АПК. - № 3. – 2017. - С. 80-86.
34. Довідник міжнародних стандартів для органічного виробництва / Навчально-координаційний центр сільськогосподарських дорадчих служб; За ред. Капшика М.В. та Котирло О.О. — К.: СПД Горобець Г.С., 2017. — 356 с.
35. Домбровська С.О. Удосконалення державної підтримки сільськогосподарських товаровиробників зерна // Проблеми економіки агропромислового комплексу і формування його кадрового потенціалу: Кол. моногр.: У 2 т. / За ред. П.Т.Саблука, В.Я.Амбросова, Г.Є.Мазнева. - К.: ІАЕ, 2017. - Т. 2. - С. 517-523.
36. Европейский Союз на пороге XXI века: выбор стратегии развития / под ред. Ю. А. Борко и О. Б. Буториной. – М. : Эдиториал УРСС, 2001. — С. 146.
37. Еволюція Спільної Аграрної Політики ЄС: наслідки для України // Інститут Економічних досліджень та Політичних консультацій. Німецька консультативна група при Уряді України. – Режим доступу: <http://ier.kiev.ua>
38. Експорт/Світ/Зернові // Звіт USDA [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.agrochart.com/uk/usda/section/13/zernov/attribute/9/exports/>.
39. Звеков В.П. Международное частное право: Курс лекций. -М.: Норма, 2015. – 667 с.
40. Івченко О.Г. Україна в системі міжнародних відносин: історична ретроспектива та сучасний стан. –К., «РІЦ УАННП», 2017. – 688 с.
41. Имплементация норм международного права во внутригосударственное право / Л.В. Павлова, Ю.П. Бровка, М.Ф.Чудаков и др. / Под ред. Л.В. Павловой. – М.: БГУ, 2011. - 148 с.

42. Кісель С. Порівняння національної законодавчої бази України та Європейського Союзу щодо безпечності харчової продукції / С. Кісель // Стандартизація, сертифікація, якість. — 2012. — № 4. — С. 57—60.
43. Клименко І.В. Три роки членства в СОТ: тенденції зовнішньої торгівлі України у посткризовий період: аналітична доповідь/І.В. Клименко, О.А. Федірко, І.В. Ус; Нац. ін-т. стратег. дослідж. — К. :НІСД, 2011.—72с.
44. Клименко І.В. Спільна аграрна політика Європейського Союзу: можливості та виклики для України. Аналітична доповідь/ Клименко І.В., Бугрій М.Г. , Ус І.В., . — К.: НІСД, 2011. — 19 с.
45. Кобута І.В. Аграрні аспекти створення зони вільної торгівлі між Україною та ЄС / І.В. Кобута // Актуальні проблеми економіки. — 2010. — № 4. — С. 31-38.
46. Кобута І., Сеперович Н. Політика деяких країн у ціноутворенні на сільськогосподарську продукцію // Пропозиція. - 2000. - № 10. - С. 110-111.
47. Кодекс Алиментариус. Органические пищевые продукты / Пер. с англ.; ФАО/ВООЗ — М.: Весь Мир», 2006. — 72 с.
48. Корецький М.Х. Державне регулювання аграрної сфери у ринковій економіці: Монографія. - К.: Вид-во УАДУ, 2012. - 260 с.
49. Костенко Н.И. Международное частное право: Курс лекций. -М.: Изд-во МНЭПУ, 1999. — 151 с.
50. Кох Х., Магнус У., Винклер фон Моренфельс П. Международное частное право и сравнительное правоведение / Пер. с нем. -М.: Междунар. отношения, 2013. — 480 с.
51. Кучуков Р. Ценообразование в АПК стран с развитой рыночной экономикой // АПК: экономика, управление. - 2017. - № 7. - С. 50-56.
52. Лобас М.Г. Розвиток зернового господарства України. - К., 2017. - 447 с.
53. Лунц Л.А., Марышева Н.И., Садыков О.Н. Международное частное право. - М.: Юридическая литература, 2009. — 336 с.

54. Маханьова Ю.М. Визначення компаративних переваг експорту продукції агропромислового сектору України в умовах членства в СОТ та асоціації з ЄС / Ю.М. Маханьова // Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право : науковий журнал УДУФМТ. – 2014. – № 5-6. – С. 46-60.
55. Международное право. Особенная часть / Отв. ред. Р.М. Валеев, Г.И. Курдюков – М., 2010. – 623 с.
56. Международное публичное право / Отв. ред. К.А. Бекашев. – М., 2008. – 779 с
57. Международное публичное права: Сборник документов. Т. 2. / Сост. К.А. Бекашев, А.Г. Ходаков. – М., 2016. – 530 с.
58. Международное право: учебник / отв. ред. Ю. М. Колосов, В. И. Кузнецов. – М. : Юрид. лит, 2009. – С. 191; Лукашук И. И. Международное право. Особенная часть : учебник. – М. : БЕК, 2007. – 102 с.
59. Мусис Н. Усе про спільні політики Європейського Союзу / Н. Мусис; пер. з англ. – К. : К.І.С., 2015. – С. 23.
60. Михасюк І., Мельник А., Крупка М., Залога З. Державне регулювання економіки. - К.: Атіка, Ельга-Н, 2017. - 592 с.
61. Назаренко В.И., Папцов А.Г. Государственное регулирование сельского хозяйства в странах с развитой рыночной экономикой. - М., 2016. - 84 с.
62. Опришко В. Ф. Право Європейського Союзу / В. Ф. Опришко, А. В. Омельченко, А. С. Фастовець. – К. : КНЕУ, 2012. – 96 с.
63. Основные стандарты для экологического производства и переработки, утверждены Генеральной Ассамблеей IFOAM в Базеле, — Швейцария, — Сентябрь, 2010. — 64 с.
64. Основи права Європейського Союзу: нормативні матеріали / за заг. ред. М. В. Буроменського. – Х. : Яшма, 2015. – 35 с.

65. Осташко Т.О. Надзвичайні заходи СОТ для захисту ринків агропродовольчих товарів: монографія / Т.О. Осташко, Л.Ю. Волощенко-Холда ; НАН України, Ін-т екон. та прогнозув. – К., 2011. – 224 с.
66. Оцінка можливостей розширення і заміщення ринків збуту для продукції підприємств реального сектору України : монографія / За заг. ред. проф. М.О. Кизима, проф. І.Ю. Матюшенка; Ю.М. Маханьова та ін. – Х. : ВД «ІНЖЕК», 2014. – 280 с.
67. Пушкаръов В.В. Загальна характеристика правового регулювання експорту в Європейському Союзі [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.pravoznaves.com.ua/period/article/16542/%C2>
68. Пиплз К. Развитие системы сельскохозяйственного кредита в США: уроки для России // Вопр. экономики. - 2017. - № 8. - С. 147.
69. Приходько Т. Регулирование деятельности сельскохозяйственных предприятий различных правовых форм в ФРГ // АПК: экономика, управление. - 2017. - № 8. - С. 43-48.
70. Саблук П.Т. З виступу на VI міжнародному науковому конгресі “Державне управління та місцеве самоврядування”. - Х.: ХРІДУ НАДУ, 2016. – 18 с.
71. Саблук П.Т., Карич Д.Я., Коваленко Ю.С. Основи організації сільськогосподарського ринку. - К.: ІАЕ УААН. - 2012. - 190 с.
72. Система стандартів та вимог щодо виробництва продуктів харчування Комісії Кодекс Аліментаріус та ФАО/ВООЗ [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://www.codexalimentarius.net>
73. Скидан О. Система оперативного оповіщення про ситуацію у сфері харчових продуктів в ЄС: корисний досвід для України / О. Скидан // Стандартизація, сертифікація, якість. — 2017. — № 4. — С. 54—58.
74. Стандарти виробництва, переробки, маркування та збуту органічної харчової продукції (CAC/GL 32-1999, Rev.4-2007) // Кодекс

- Алиментариус. Органические пищевые продукты. — [2-е изд]. — М.: Весь мир, 2006. — 74 с.
75. Татам А. Право Европейского Союза: підручник / Алан Татам; пер. з англ. — К.: Абрис, 2008. — С. 9–10.
76. Тимченко Л.Д. Международное право. - Харьков, 2009. — 233 с.
77. Ушаков Н.А. Проблемы теории международного права.- М., 2009. — 322 с.
78. Хартли Т. К. Основы права европейского Сообщества / Т. К. Хартли; пер. с англ. — М. : Закон и право, ЮНИТИ, 2008. — 188 с.
79. Черкес М.Ю. Міжнародне право: Підручник. - 2-е ви, стер. - (Вища освіта ХХІ століття). - К.: Знання, 2011. - 284 с.
80. Шпаар Д., Беме К. Реформа Общей аграрной политики в Евросоюзе и ее последствия для ФРГ // АПК: экономика, управление. - 2014. - № 7. - С. 67-76.
81. Юридична енциклопедія: У 6 т. / Редкол.: Ю.С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. - К.: Укр. енцикл., 1998. - Т. 1: 1999. - Т. 2. — 977 с.
82. Food safety (Безпечність харчових продуктів) // Official website Euroglossary 2006 (Офіційний вебсайт Євроглосарій 2006). — Режим доступу: http://europa.dovidka.com.ua/b.html#Food_safety.
83. Food safety (Безпечність харчових продуктів) // Official website European Union (Офіційний веб-сайт Європейського Союзу). — Режим доступу: http://europa.eu/pol/food/index_en.htm.
84. Green Papers (Зелені книги) // Official website Euroglossary 2006 (Офіційний веб-сайт Євроглосарій 2006). — Режим доступу: http://europa.dovidka.com.ua/z.html#_Green_Paper.
85. Overview of CAP Reform 2014-2020 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://ec.europa.eu/agriculture/policy-perspectives/policy-briefs/05_en.pdf

86. White Papers (Білі книги) // Official website Euroglossary 2006 (Офіційний веб-сайт Євроглосарія 2006). — Режим доступу: http://europa.dovidka.com.ua/b.html#_White_Papers.
87. Leibovitch E. H. Food Safety Regulation in the European Union: Toward an Unavoidable Centralization of Regulatory Powers [Електронний ресурс] / EMILIE H. LEIBOVITCH // TEXAS INTERNATIONAL LAW JOURNAL. — інтернет журнал. — 2008. VOL. 43, No 3. — P. 429-450. — Режим доступу : <http://www.tilj.org/content/journal/43/num3/Leibovitch429.pdf>
88. Regulation (EC) № 178/2002 of the European Parliament and of the Council of 28 January 2002 laying down the general principles and requirements of food law, establishing the European Food Safety Authority and laying down procedures in matters of food safety (Регламент (ЄС) № 178/2002 Європейського парламенту і Ради від 28.01.2002 «Про встановлення загальних принципів та вимог законодавства щодо харчових продуктів, створення Європейського агентства з безпечності харчових продуктів та встановлення процедур з питань безпечності харчових продуктів») // Website eur-lex (доступ до законодавства Європейського Союзу). — Режим доступу: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32002R0178:en:NOT>
89. Home (Головна) / About EFSA (Про Європейське агентство з безпечності харчових продуктів) // Website European Food Safety Authority (Веб-сайт Європейського агентства з безпечності харчових продуктів). — Режим доступу: <http://www.efsa.europa.eu/en/aboutefsa.htm>.
90. European Union agencies (Агентства Європейського Союзу) // Official website Euroglossary 2006 (Офіційний веб-сайт Євроглосарій 2006). — Режим доступу: http://europa.dovidka.com.ua/a.html#European_Union_agencies.